

doc. dr. sc. Ana Radina*

PRAVNA ZAŠTITA OBITELJSKOG ŽIVOTA U KONTEKSTU UDOMITELJSTVA

UDK: 364 : 316.362
341.231.14-053.2(497.5)(094.5)
DOI: 10.31141/zrpf.2024.61.154.499
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 2.7.2024.

Iako ne postoji univerzalno prihvaćena definicija „obitelji“ ni „obiteljskog života“, može se smatrati općeprihvaćenim da ti pojmovi nisu ograničeni isključivo na osobe povezane biološkim srodstvom. Oba ta koncepta, na međunarodnoj i europskoj razini, obuhvaćaju i udomitelje tj. udomiteljske obitelji. Ovo istraživanje usmjereno je ponajprije na ispitivanje pristupa Europskog suda za ljudska prava spram mogućnosti nastanka i zaštite obiteljskog života u kontekstu udomiteljstva. Iako ovaj Sud pruža zaštitu različitim oblicima bliskih osobnih veza, svrha i narav udomiteljstva te razlozi i način zasnivanja udomiteljskog odnosa nameću potrebu pobližeg pronicanja u pojedine aspekte obiteljskog života razvijenog u tom kontekstu, počevši već od modaliteta njihova nastanka – obiteljski život biološke obitelji može se smatrati danim, dok u udomiteljskoj obitelji obiteljske veze treba „izgraditi“. Cilj ovog rada jest identificirati pretpostavke nastanka obiteljskog života između udomitelja i udomljenog djeteta te sadržaj i doseg pravne zaštite prava udomitelja na obiteljski život u judikaturi Suda. Također, autorica se osvrće na pitanje zastupanja djeteta od strane udomitelja u postupku pred Sudom te problematiku instrumentalizacije udomiteljstva u svrhu legitimiranja protupravnih postupaka. Zaključci na koje ovo istraživanje upućuje trebali bi biti *de lege ferenda* smjernice državama u pogledu pristupa uređenju odnosa između udomitelja i udomljene djece.

Ključne riječi: *obiteljski život, pretpostavke nastanka obiteljskog života, pravo na zaštitu obiteljskog života, udomitelji, udomiteljstvo*

1. UVOD

Na međunarodnoj razini obitelji je već odavno priznat status „prirodne i temeljne jedinice društva”.¹ Univerzalno prihvaćena definicija „obitelji“ i „obiteljskog života“ ne postoji, no danas se podrazumijeva da ti pojmovi nisu ograničeni na osobe povezane biološkim srodstvom. U okviru Ujedinjenih naroda (dalje u tekstu: UN) koncept obitelji široko se tumači te je prihvaćeno stajalište da njegovo

* Doc. dr. sc. Ana Radina, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, ana.radina@pravst.hr, ORCID: 0000-0002-3549-4122.

¹ Opća deklaracija o ljudskim pravima iz 1948., čl. 16., Narodne novine – Međunarodni ugovori br. 12/09; Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima iz 1966., čl. 23., Službeni list SFRJ, br. 7/71, Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93, 7/95; Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima iz 1966., čl. 10., Službeni list SFRJ, br. 7/71.

tumačenje nije u isključivoj nadležnosti nacionalnih vlasti.² Osim što u preambuli opisuje obitelj kao prirodno okruženje za razvoj djece, cijela je Konvencija o pravima djeteta³ prožeta odredbama o različitim aspektima djetetova obiteljskog života.⁴ Kada ih sagledamo zajedno, jasno je da je odredba o obitelji kao prirodnom okruženju presumpcija⁵ i to oboriva, naročito ako bi se primjenjivala isključivo na biološku obitelj.

Već je dugo prihvaćeno da pojam „roditelj“ uključuje i „psihološke“ roditelje te roditelje „skrbnike“ tj. osobe koje su primarno skrbile o djetetu u ranom djetinjstvu poput, primjerice, udomitelja.⁶ Osim što čl. 16. Konvencije o pravima djeteta štiti pravo djeteta na obiteljski život, Odbor za prava djeteta tumači koncept obitelji u vrlo širokom smislu⁷ i u njega izrijeком uključuje udomiteljsku obitelj.⁸ Štoviše, i zabrana razdvajanja djeteta od roditelja te obveza održavanja obitelji na okupu iz čl. 9. ove Konvencije odnose se na sve osobe koje imaju skrbništvo nad djetetom, njegove zakonske zastupnike i udomiteljsku obitelj.⁹ Shodno tome, obveza postupanja s prvenstvenim ciljem zaštite najboljeg interesa djeteta, u skladu s čl. 3. Konvencije o pravima djeteta, koja uključuje, među ostalim, očuvanje djetetova obiteljskog okruženja i održavanje obiteljskih odnosa,¹⁰ odnosi se i na udomiteljsku obitelj. Konačno, pravo djeteta koje je lišeno svog obiteljskog okruženja na posebnu pomoć i zaštitu u vidu zamjenskih oblika skrbi, zajamčeno čl. 20. Konvencije o pravima djeteta, predstavlja samu srž obveze koju sva društva duguju djeci¹¹ i još

² Taylor, P. M., *A Commentary on the International Covenant on Civil and Political Rights: The UN Human Rights Committee's Monitoring of ICCPR Rights*, Cambridge University Press, Cambridge 2020., str. 635-637.

³ Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ 15/90, Narodne novine – Međunarodni ugovori br. 12/93, 20/97, 4/98, 13/98. Ova Konvencija usvojena je na Općoj skupštini UN-a 1989. godine, a predstavlja temeljni i jedini sveobuhvatni obvezujući međunarodni dokument o dječjim pravima što je čini neizostavnim dijelom bilo koje diskusije o obiteljskom životu u kojem sudjeluje dijete.

⁴ Bennet Woodhouse, B., *The Child's Right to Family*, u: J. Todres, S.M. King (eds.), *The Oxford Handbook of Children's Rights Law*, Oxford University Press, New York 2020., str. 243.

⁵ Sandberg, K., *Alternative Care and Children's Rights*, u: U. Kilkelly, T. Liefwaard (eds.), *International Human Rights of Children*, Springer, 2019., str. 188.

⁶ Hodgkin, R.; Newell, P., *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, United Nations Children's Fund, Geneva, New York 2007., str. 105.

⁷ Odbor za prava djeteta tumači obitelj kao „razni aranžmani koji mogu osigurati skrb, odgoj i razvoj male djece, uključujući nuklearnu obitelj, proširenu obitelj i druge tradicionalne i moderne aranžmane utemeljene na zajednici, pod uvjetom da su u skladu s pravima i najboljim interesom djeteta“. Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 7 (2005): Implementing Child Rights in Early Childhood*, CRC/C/GC/7/Rev.1, 20 September 2006, t. 15., <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2006/en/40994> (18. travnja 2024.).

⁸ Odbor za prava djeteta, Opći komentar br. 14 (2013.) o pravu djeteta da njegovi ili njezini najbolji interesi moraju imati prednost (čl. 3., st. 1.), CRC/C/GC/14, 29. svibnja 2013., t. 59., <https://dijete.hr/hr/dokumenti/međunarodni-dokumenti/opci-komentari-odbora-za-prava-djeteta-un-a/> (18. travnja 2024.).

⁹ *Ibid.*, t. 60.

¹⁰ *Ibid.*, t. 58-70.

¹¹ Hodgkin, R.; Newell, P., *op. cit.*, bilj. 6, str. 279.

jednu potvrdu superiornosti obiteljskog okruženja, koje uključuje i udomiteljsku obitelj, u pogledu odgoja i razvoja djeteta.¹²

Još tijekom procesa sastavljanja Konvencije o pravima djeteta zagovarana je uspostava obveze država da stvaraju uvjete pogodne za razvoj udomiteljstva i pruže posebnu zaštitu udomiteljskim obiteljima, polazeći od stajališta da svako dijete ima pravo pripadati obitelji koja ga njeguje.¹³ Svijest o važnosti obiteljskih oblika zbrinjavanja djeteta našla je svoj izraz i u Smjernicama za alternativnu skrb o djeci¹⁴ kojima je UN 2010. godine dao detaljne upute o primjeni čl. 20. Konvencije o pravima djeteta.¹⁵

Sve navedeno može se prepoznati kao inkorporirano u pristupu koji primjenjuje Europski sud za ljudska prava (dalje u tekstu: Sud) kada, u odnosu prema udomiteljima, tumači koncept obiteljskog života sadržan u čl. 8. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (dalje u tekstu: Konvencija)¹⁶ koji svakom pojedincu jamči pravo na poštovanje privatnog i obiteljskog života. U judikaturi Suda taj pojam tumači se autonomno, a primjenom doktrine o Konvenciji kao „živićem instrumentu“ koji treba tumačiti u skladu s društvenim promjenama¹⁷ omogućen je njegov stalni razvoj. Taj transformirajući učinak čl. 8. Konvencije ogleda se i u kontekstu udomiteljstva budući da je Sud proširio zaštitu namijenjenu obiteljskom životu i na bliske osobne veze razvijene između udomitelja i udomljenog djeteta. Načelno, jednom kada je utvrđeno postojanje obiteljskog života s djetetom, čl. 8.

¹² Cantwell, N.; Holzscheiter, A., *Article 20: Children Deprived of Their Family Environment*, u: A. Alen, J. Vande Lanotte, E. Verhellen, F. Ang, E. Berghmans, M. Verheyde (eds.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston 2008., str. 19.

¹³ UN Office of the High Commissioner for Human Rights, *Legislative History of the Convention on the Rights of the Child*, Vol. I, New York, Geneva 2007., str. 90, 96, 226; UN Office of the High Commissioner for Human Rights, *Legislative History of the Convention on the Rights of the Child*, Vol. II, New York, Geneva 2007., str. 522-536.

¹⁴ *Smjernice za alternativnu skrb o djeci*, L. Vidović, Đ. Ivković (ur.), Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Zagreb 2010. Više o standardima UN-a glede zaštite djece u alternativnim oblicima skrbi i o samim Smjernicama vidi: Radina, A., *Foster care as the form of alternative care for children*, 16th International Scientific Conference on Economic and Social Development – „The Legal Challenges of Modern World“, Book of Proceedings, Z. Primorac, C. Bussoli, N. Recker (eds.), Varazdin Development and Entrepreneurship Agency, Faculty of Law University of Split, University North, 2016., str. 381-383.

¹⁵ Vrijedi spomenuti da je Opća skupština UN-a 2019. godine usvojila rezoluciju koja sadrži „ažurirane“ preporuke za alternativnu skrb o djeci. Vidi: Resolution A/RES/74/133, Rights of the Child, 20 January 2020, <https://www.un.org/en/ga/74/resolutions.shtml> (16. travnja 2024.); Odbor za prava djeteta dodatno je razradio te preporuke 2021. godine. Vidi: Committee on the Rights of the Child, 2021 Day of General Discussion: Children's Rights and Alternative Care, Outcome Report, <https://www.ohchr.org/en/treaty-bodies/crc/days-general-discussion> (16. travnja 2024.).

¹⁶ Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17. U čl. 8. Konvencije stoji: 1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja. 2. Javna vlast se neće miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

¹⁷ To stajalište prvi put je izneseno u predmetu *Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 5856/72, presuda od 25. travnja 1978., t. 31.

Konvencije obvezuje državu da istome pruži zaštitu.¹⁸ No, za razliku od obiteljskog života između bioloških roditelja i djeteta koji se može smatrati zadanim, obiteljski život u udomiteljskoj obitelji mora biti „izgrađen“ na drugačijim uporištima. Štoviše, stvaranje bliskih osobnih veza između udomitelja i udomljenog djeteta proces je koji neće ni započeti ako obitelj koja je djetetu dana po biološkoj osnovi ostvaruje svoju ulogu na primjeren način.

Sve naprijed navedeno upućuje na potrebu detaljnijeg ispitivanja okolnosti koje generiraju potencijal za nastanak obiteljskog života između udomitelja i udomljenog djeteta te sadržaja i dosega pravne zaštite koji se tom obiteljskom životu pruža u judikaturi Suda. Stoga je ovo istraživanje usmjereno na analizu relevantnih presuda i odluka Suda i to kronološkim redoslijedom, što će omogućiti praćenje razvoja stajališta Suda. Nakon kratkog osvrt na pristup zaštiti obiteljskog života općenito, najprije ćemo identificirati elemente kojima je uvjetovan nastanak obiteljskog života u udomiteljskoj obitelji, a potom i okolnosti koje predstavljaju povredu prava na obiteljski život. Pritom, pravo na obiteljski život u kontekstu udomiteljstva istražujemo primarno iz perspektive udomitelja¹⁹ zbog toga što ni u jednom od relevantnih predmeta djeteta nije bilo stranka u postupku pred Sudom, no kasnije u radu dotaknut ćemo se i tog pitanja u okviru analize ovlaštenja udomitelja za zastupanje udomljenog djeteta pred Sudom. Konačno, osvrnut ćemo se i na predmet koji je, nažalost, označio instrumentalizaciju instituta posvojenja u svrhu legitimiranja postupaka protivnih javnom poretku.

2. UKRATKO O POIMANJU OBITELJSKOG ŽIVOTA U JUDIKATURI SUDA

Kada je riječ o biološkim roditeljima i njihovoj djeci, vrijedi načelo da samim rođenjem djeteta postaje članom obitelji, a od države se očekuje da uspostavi pravne mehanizme koji će omogućiti integraciju djeteta u tu biološku obitelj od trenutka rođenja. Dakle, biološka veza među njima trenutno se transformira u pravnu vezu što povlači primjenu čl. 8. Konvencije.²⁰ O značaju biološke veze govori pružanje zaštite na temelju čl. 8. i onda kada je postojao samo potencijal za obiteljski život između biološkog roditelja i djeteta, ali isti nije realiziran protivno volji tog roditelja.²¹ Istodobno, biološka veza sama za sebe neće nužno biti dovoljna ako je

¹⁸ Vidi npr. *Keegan protiv Irske*, zahtjev br. 16969/90, presuda od 26. svibnja 1994., t. 50.

¹⁹ Smjernice za alternativnu skrb o djeci, *op. cit.*, bilj. 14, definiraju udomiteljsku skrb kao: situacije u kojima nadležno tijelo djecu u svrhu osiguravanja alternativne skrbi smješta u kućanstvo obitelji koja nije djetetova vlastita obitelj, a prošla je proces selekcije, kvalifikacije, ovlaštenja i nadzora za pružanje takve skrbi (t. 29(c)(ii)). Mnoge države poznaju i srodničko udomiteljstvo, međutim, u judikaturi Suda do sada nije bilo predmeta u kojem bi biološki srodnik djeteta koji ujedno ima status udomitelja tog djeteta tražio zaštitu obiteljskog života.

²⁰ Van Bueren, G., *Child rights in Europe: Convergence and divergence in judicial protection*, Council of Europe, 2007., str. 118. Vidi i: *Marckx protiv Belgije*, zahtjev br. 6833/74, presuda od 13. lipnja 1979., t. 31.

²¹ *Keegan protiv Irske*, *op. cit.*, bilj. 18, t. 50-55.

riječ npr. o muškarcu koji je imao tek donorsku ulogu u začecu i rađanju djeteta.²² Da biološka poveznica nije presudna za nastanak obiteljskog života,²³ govori i zaštita koja se pruža posvojiteljskim²⁴ i udomiteljskim obiteljima.

Naprijed navedeno rezultat je dosljedne primjene stava koji je Sud odavno zauzeo i čvrsto ga se drži do danas. Taj stav ujedno je njegovo temeljno polazište za razmatranje pitanja postoji li obiteljski život ili ne: postojanje obiteljskog života prvenstveno je faktično pitanje, stoga, da bi se u konkretnom slučaju utvrdilo postoji li obiteljski život u smislu čl. 8. Konvencije, treba uzeti u obzir ne samo postojanje srodstva između uključenih osoba nego i utvrditi postoji li među njima takva veza za koju se može smatrati da je njome uspostavljen obiteljski život odnosno *de facto* obiteljska veza.²⁵

Još od kraja 60-ih godina 20. stoljeća Sud razmatra pitanje „granica” obiteljskog života odnosno primjenjivosti prava na poštovanje obiteljskog života iz čl. 8. Konvencije na odnose između šireg kruga osoba od onog koji čine biološki roditelji koji su u braku i njihova djeca. O prijemima takve naravi Sud je i tada odlučivao polazeći od potrebe ispitivanja konkretnih okolnosti slučaja s ciljem identifikacije elemenata koji govore o stvarnom postojanju bliskih osobnih veza s djetecom.²⁶

Pitanje postoji li obiteljski život između udomitelja i udomljenog djeteta pred Sudom je prvi put postavljeno 1978. godine, u predmetu *X. protiv Švicarske*.²⁷ Podnositeljica zahtjeva (dalje u tekstu: podnositeljica) bila je žena koja se kao udomiteljica dulje od šest godina skrbila o djetetu koje su joj povjerili njezini prijatelji i koja se pred švicarskim sudovima neuspješno protivila njihovu zahtjevu za predajom djeteta njima na skrb. Njezin je zahtjev odbačen zato što nije iscrpila dopušteni pravni put na nacionalnoj razini, ali i stoga što je Sud smatrao da su njezini prigovori očigledno neutemeljeni²⁸ jer su odluke domaćih sudova donesene nakon pažljivog ispitivanja cjelokupne situacije i mogu se smatrati nužnima za zaštitu prava djeteta. S obzirom na to da su postojali razlozi za odbacivanje zahtjeva, Sud je zauzeo stajalište da u ovom predmetu nije potrebno odlučiti jesu li, u nedostatku

²² *M. protiv Nizozemske*, zahtjev br. 16944/90, odluka od 8. veljače 1993. t. 1. (u dijelu: The Law).

²³ Opširnije o poimanju obiteljskog života i značenju obitelji u judikaturi Suda u: *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, European Court of Human Rights, 2024., str. 82-84, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng (3. svibnja 2024.).

²⁴ *Pini i drugi protiv Italije i Rumunjske*, zahtjevi br. 78028/01 i 78030/01, presuda od 22. lipnja 2004., t. 140-148.

²⁵ *X. protiv Savezne Republike Njemačke*, zahtjev br. 3110/67, odluka od 19. srpnja 1968., t. 1. (u dijelu: The Law); *Jolie i drugi protiv Belgije*, zahtjev br. 11418/85, odluka od 14. svibnja 1986., t. 2. (u dijelu: The Law);

²⁶ U predmetu *X. protiv Savezne Republike Njemačke*, *ibid.*, podnositelj zahtjeva prigovarao je zbog toga što mu nije dodijeljeno skrbništvo nad nećacima iako je on njihov ujak, a otac djece izričito mu je povjerio brigu o njihovu obrazovanju. Sud je naglasio da je za primjenu prava na poštovanje obiteljskog života zajamčenog čl. 8. Konvencije potrebno dokazati da postoji takva veza za koju se može smatrati da je njome uspostavljen obiteljski život u smislu čl. 8. Konvencije. Sud je smatrao da odnos između podnositelja i njegovih nećaka ne predstavlja takvu vezu, a posebno je istaknuo da podnositelj i djeca ne žive niti su ikada živjeli zajedno u istom kućanstvu.

²⁷ *X. protiv Švicarske*, zahtjev br. 8257/78, odluka od 10. srpnja 1978.

²⁸ Pravne osnove za odbacivanje zahtjeva podnesenih Sudu utvrđene su u čl. 35. Konvencije, *op. cit.*, bilj. 16.

pravnog odnosa, veze između podnositeljice i djeteta predstavljale *de facto* obiteljski život u smislu čl. 8. Konvencije. Umjesto toga, zaključio je da razdvajanje od djeteta nedvojbeno utječe na privatni život podnositeljice budući da pojam privatnog života također uključuje pravo na uspostavljanje i održavanje odnosa s drugim ljudskim bićima, posebno na emocionalnoj razini, a u vezi s razvijanjem vlastite osobnosti.

Iako je Sud već tada priznao da obiteljski život može nastati u kontekstu udomiteljstva i otvorio mogućnost pružanja pravne zaštite tako izgrađenim obiteljskim vezama, proteklo je više od trideset godina prije nego što je donio meritornu presudu kojom to potvrđuje.

3. ESENCIJALNI ELEMENTI OBITELJSKOG ŽIVOTA UDOMITELJA I UDOMLJENOG DJETETA

Presudom u predmetu *Moretti i Benedetti protiv Italije*²⁹ Sud je prvi put izrijekom utvrdio postojanje obiteljskog života iz čl. 8. Konvencije između udomitelja i udomljenog djeteta. Podnositelji zahtjeva (dalje u tekstu: podnositelji), gosp. Moretti i njegova supruga gđa Benedetti, u lipnju 2004. udomili su djevojčicu A., tada u dobi od mjesec dana,³⁰ koju je majka napustila nekoliko dana nakon rođenja. Podnositelji su živjeli sa svojom zajedničkom kćeri i djetetom koje je gđa Benedetti posvojila nekoliko godina ranije. Već nakon pet mjeseci podnositelji su podnijeli prvi zahtjev za donošenje odluke o posvojenju A. Budući da je odgovor suda izostao, uputili su istovjetni zahtjev u ožujku 2005., međutim, nekoliko dana prije toga A. je odlukom suda već proglašena slobodnom za posvojenje.³¹

U prosincu 2005. skrbništvo nad A. preneseno je na osobe odabrane za posvojenje i djevojčica je istoga dana odvedena iz udomiteljske obitelji uz asistenciju policije. Unatoč tome što je mjerodavnim propisima izrijekom predviđena obveza konzultiranja udomitelja u postupcima u kojima se odlučuje o posvoivosti udomljenog djeteta, ova odluka nije dostavljena podnositeljima.³²

²⁹ *Moretti i Benedetti protiv Italije*, zahtjev br. 16318/07, presuda od 27. travnja 2010.

³⁰ Istraživanja pokazuju da što je niža životna dob djeteta u vrijeme ulaska u udomiteljsku obitelj, to je veća šansa za njihovu prilagodbu i uspjeh udomiteljstva. Međutim, čak i kada je riječ o starijoj djeci, odnos privrženosti uspostavljen s udomiteljima može premostiti negativan utjecaj starije dobi u vrijeme smještaja. Više: Salas, M. D.; García-Martín, M. Á.; Fuentes, M. J.; Bernedo, I. M., *Children's Emotional and Behavioral Problems in the Foster Family Context*, Journal of Child and Family Studies, 24, 2015., str. 1380-1381.

³¹ Prema čl. 8. Zakona br. 184 iz 1983. (izmijenjenog Zakonom br. 149 iz 2001.; dalje u tekstu: Zakon br. 184 iz 1983.) sud može proglasiti posvojitivim dijete koje je u stanju napuštenosti uslijed nedostatka moralne i materijalne potpore roditelja ili obitelji, ako izostanak te potpore nije posljedica neke više sile privremene naravi. Smatra se da stanje napuštenosti postoji i ako je dijete smješteno u udomiteljstvo. Legge 4 maggio 1983, n. 184, <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1983-05-04;184> (8. ožujka 2024.).

³² U čl. 5. Zakona br. 184 iz 1983., *ibid.*, propisano je da udomiteljska obitelj mora biti konzultirana u postupcima u kojima se odlučuje o skrbništvu i proglašenju posvoivosti udomljenog djeteta, dok čl. 15. obavezuje sud da prije donošenja obrazložene odluke kojom proglašava dijete posvojitivim sasluša predstavnika udomiteljske obitelji.

Žalbe podnositelja konačno su odbijene u listopadu 2007. Nakon što je vještačenje pokazalo da je A. privržena i podnositeljima i posvojiteljima te je dobro integrirana u novu obitelj, sud je zaključio da bi novo razdvajanje od osoba koje skrbe o njoj moglo prouzročiti traumu djevojčici, a to nije u njezinu interesu.

Talijanska je vlada osporavala postojanje obiteljskog života u smislu čl. 8. Konvencije između podnositelja i A., ustrajući u stavu da se pravna zaštita zajamčena čl. 8. ne bi mogla temeljiti na postojanju isključivo faktičnih veza između njih. Vlada se pozivala na okolnost da pravo na poštovanje obiteljskog života ne štiti samu želju za zasnivanjem obitelji već pretpostavlja njezino postojanje te na činjenicu da pravo na posvojenje kao takvo nije zajamčeno Konvencijom pa, posljedično tome, država nema obvezu određenoj osobi dodijeliti status posvojitelja ili posvojenika.

Kao polazišni kriterij za razmatranje navedenih prigovora Sud je istaknuo već spomenuto načelno stajalište – pitanje postojanja obiteljskog života prije svega je činjenično pitanje koje ovisi o stvarnom postojanju bliskih osobnih veza. Stoga je Sud, unatoč nepostojanju bilo kakve pravne i srodničke veze između podnositelja i A., ispitao *de facto* obiteljske veze među njima u svrhu procjene stvarne naravi njihova odnosa. U vezi s tim, Sud je identificirao nekoliko elemenata relevantnih za utvrđivanje obiteljske naravi veze između osoba u situaciji poput ove,³³ kao što su vremensko trajanje njihova zajedničkog života, kvaliteta njihova odnosa i uloga koju je odrasla osoba preuzela u odnosu prema djetetu.

U ovom konkretnom slučaju podnositelji su preuzeli skrb o A. kada je ona imala mjesec dana i živjeli su s njom idućih devetnaest mjeseci, dakle, tijekom prvih važnih faza njezina djetinjstva.³⁴ Između ostalog, upisali su A. u jaslice i vodili je na obiteljsko putovanje u Brazil. Nedvojbeno je utvrđeno da je djevojčica bila dobro integrirana u svoju udomiteljsku obitelj i duboko privržena podnositeljima i njihovoj djeci. Po mišljenju Suda, navedeno je dovoljno za zaključak da su podnositelji u svakom pogledu ostvarivali ulogu roditelja prema A. i da su između njih postojale bliske osobne veze, drugim riječima, *de facto* je postojao obiteljski život. Kao element koji dodatno svjedoči o snazi ove obiteljske veze Sud je istaknuo okolnost da su podnositelji i ranije na privremenoj osnovi udomljavali djecu koja su kasnije posvojena od drugih obitelji, a oni su se odlučili podnijeti zahtjev za posvojenje upravo glede A., zbog bliske veze koju su razvili baš s njom. Slijedom navedenoga, odnos između podnositelja i A. predstavljao je obiteljski život zaštićen čl. 8. Konvencije.

I u predmetu *Kopf i Liberda protiv Austrije*³⁵ podnositelji/udomitelji bračni su par, gđa Kopf i gosp. Liberda, a obratili su se Sudu smatrajući da im je uskraćivanjem

³³ Iste elemente Sud je utvrđivao i u svim kasnijim predmetima relevantnima za temu ovog rada.

³⁴ Kada je riječ o odnosima bioloških roditelja i djece, život u istom kućanstvu nije nužni preduvjet postojanja obiteljskog života pa, posljedično tome, njihov obiteljski život neće prestati samim činom izdvajanja djeteta iz obitelji, kao ni uspostavljanjem bliske veze između djeteta i udomitelja. Vidi npr.: *Olsson protiv Švedske* (br. 1), zahtjev br. 10465/83, presuda od 24. ožujka 1988., t. 59.; *R. V. i drugi protiv Italije*, zahtjev br. 37748/13, presuda od 18. srpnja 2019., t. 85.-86. U potonjem predmetu djeca su čak deset godina bila u udomiteljstvu, ali to nije dovelo do prestanka obiteljskog života s majkom.

³⁵ *Kopf i Liberda protiv Austrije*, zahtjev br. 1598/06, presuda od 17. siječnja 2012.

prava na kontakte s dječakom kojeg su ranije udomili povrijeđeno pravo na obiteljski život. Dvogodišnji F. u prosincu 1997. povjeren je podnositeljima na brigu nakon što je spašen iz stana koji je njegova majka zapalila pod utjecajem opojnih droga. Podnositelji su pokušavali dobiti skrbništvo nad F.³⁶ s ciljem da ga kasnije posvoje. Kada je biološka majka zatražila vraćanje skrbi nad F., došlo je do konflikta između nje i podnositelja. Smatrajući takvu situaciju štetnom za dijete, u listopadu 2001. nadležna su tijela premjestila F. u drugu udomiteljsku obitelj, a dva mjeseca poslije vraćen je majci.

Podnositelji su tada sudskim putem zatražili da im se prizna pravo na kontakte s F., a taj postupak trajao je dulje od tri i pol godine. Prvostupanjska odluka kojom je odbijen zahtjev podnositelja donesena je tek u studenom 2004. Uz napomenu da neodobravanje kontakata s podnositeljima nije ugrozilo dobrobit djeteta,³⁷ sud je priznao da bi vjerojatno bilo na korist F. da je odluka donesena odmah nakon što je on premješten u drugu udomiteljsku obitelj. Međutim, unatoč tome što su podnositelji postupali iskreno i imajući na umu dobrobit djeteta, sud je zaključio da su u tom trenutku, nakon što se nisu vidjeli dulje od tri godine, interesi podnositelja u sukobu s interesima djeteta te bi uspostavljanje kontakta moglo biti štetno za psihičku stabilnost F.

Neovisno o tome što austrijska vlada nije osporavala postojanje obiteljskog života između podnositelja i F., Sud je smatrao potrebnim razmotriti to pitanje polazeći od već poznatog stajališta da konceptom obiteljskog života mogu biti obuhvaćene i *de facto* obiteljske veze jer je (ne)postojanje obiteljskog života uvjetovano stvarnim postojanjem bliskog osobnog odnosa. Također, Sud je naglasio da će, u pravilu, zajednički život biti uvjet za zaključak o postojanju takvog odnosa, ali iznimno i drugi faktori mogu biti dokaz da je u pitanju veza dovoljno stabilna da bi je se smatralo obiteljskim životom. Nakon što je podsjetio na elemente za koje je utvrdio da su tvorili obiteljski život između udomitelja i udomljenog djeteta u predmetu *Moretti i Benedetti protiv Italije*, Sud je primijetio da oni postoje i u ovom konkretnom slučaju – podnositelji su skrbili o F. gotovo četiri godine, razvili su snažnu emocionalnu vezu s njim,³⁸ iskreno su brinuli o njegovoj dobrobiti i htjeli

³⁶ Prema odredbama čl. 186a. Građanskog zakonika koje su tada bile na snazi, sud je trebao u cijelosti ili djelomično prenijeti skrb nad djetetom na udomitelje, na njihov zahtjev, ako udomiteljski odnos nije predodređen za kraće vrijeme, a prijenos skrbi je u najboljem interesu djeteta. U tom slučaju na udomitelje su se primjenjivali propisi o skrbništvu. Ako bi se tome protivili roditelji ili baka i djed koji su imali skrb nad djetetom, takva se odluka mogla donijeti samo ako bi u suprotnom bila ugrožena dobrobit djeteta. *Kindschaftsrechts-Änderungsgesetz 2001*, BGBl. I Nr. 135/2000, čl. 1., https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/2000_135_1/2000_135_1.pdf (9. ožujka 2024.).

³⁷ Građanski zakonik, *ibid.*, u čl. 148. st. 4. propisivao je da sud može, na zahtjev djeteta, roditelja, tijela nadležnih za djecu ili po službenoj dužnosti poduzeti potrebne mjere ako bi izostanak kontakta između djeteta i trećih osoba ugrožavao dobrobit djeteta.

³⁸ Prema čl. 15. st. 2. Zakona o dobrobiti mladih iz 1989. koji je tada bio na snazi, svaki smještaj morao je služiti najboljem interesu djeteta te su morale postojati razumne šanse da će se između udomitelja (skrbnika) i udomljenog djeteta uspostaviti odnos blizak odnosu između bioloških roditelja i djece. *Jugendwohlfahrtsgesetz 1989*, BGBl. Nr. 161/1989, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008691&FassungVom=2013-04-30> (9. ožujka 2024.). To je u skladu sa stajalištem da je emocionalna skrb jedna od osnovnih potreba djeteta, naročito u veoma ranoj dobi. Odbor za prava djeteta, *op. cit.*, bilj. 8, t. 72.

su ga i posvojiti, a sve su to priznali i austrijski sudovi. Stoga, njihovu blisku vezu treba smatrati obiteljskim životom koji uživa zaštitu čl. 8. Konvencije.

Predmet *Ruszkowska protiv Poljske*³⁹ jedini je predmet obuhvaćen našim istraživanjem u kojem udomitelj(i) od Suda nije tražio zaštitu obiteljskog života s udomljenim djetetom. Upravo suprotno, podnositeljica je prigovarala zbog toga što su poljske vlasti priznavale učinke udomiteljskog odnosa s djecom koju je je ranije udomila zajedno s pokojnim suprugom i nakon što je udomiteljstvo već prestalo. No, takav tretman udomiteljskog odnosa od strane nacionalnih vlasti zahtijeva da se osvrnemo i na ovaj predmet.

Podnositeljica i njezin suprug skrbili su o dvoje njihove biološke djece i sedmero udomljene djece. Nakon što joj je suprug preminuo u prosincu 2004., podnositeljica je zatražila prekidanje udomiteljstva. Kada je pravo na obiteljsku mirovinu priznato njezinoj biološkoj djeci i petero udomljene djece,⁴⁰ i to na jednake dijelove⁴¹, podnositeljica se žalila tvrdeći da su njezina djeca stavljena u nepovoljniji položaj u usporedbi s udomljenom djecom o kojima sada skrbe druge udomiteljske obitelji, njihove biološke obitelji ili ustanove. Domaći sud odbio je njezine prigovore i naglasio da je svrha mjerodavnih propisa osigurati jednak tretman⁴² svoj djeci neovisno o tome jesu li biološka ili udomljena djeca pokojnog osiguranika.

Pozivajući se na čl. 14. u vezi s čl. 8. Konvencije, podnositeljica je i pred Sudom tvrdila da su njezina djeca diskriminirana. Sud je, pak, smatrao da činjenično stanje predmeta treba ispitati na temelju čl. 14. Konvencije u vezi s čl. 1. Protokola br. 1 uz Konvenciju,⁴³ dakle, nije razmatrao postojanje obiteljskog života. No, za temu ovog rada značajno je to što je, podupirući stajalište domaćih sudova, na prigovore podnositeljice Vlada uzvratila tvrdnjom da čl. 8. Konvencije ne daje biološkoj djeci prednost u odnosu na udomljenu djecu u pogledu prava na obiteljsku mirovinu jer bi to predstavljalo diskriminaciju udomljene djece i bilo bi protivno samom konceptu udomiteljstva, kao i najboljim interesima udomljene djece. To stajalište je, kako će biti vidljivo kasnije u ovom radu, podržao i Sud.

Podnositelji u predmetu *Antkowiak protiv Poljske*⁴⁴ pred Sudom su prigovarali zbog povrede prava na obiteljski život s djetetom koje su udomili i htjeli posvojiti. Dječak B. rođen je u veljači 2011., a bračni drugovi Antkowiak kao udomitelji skrbe

³⁹ *Ruszkowska protiv Poljske*, zahtjev br. 6717/08, presuda od 1. srpnja 2014.

⁴⁰ Kao korisnici mirovine nakon smrti osiguranika u mjerodavnim propisima bila su navedena i udomljena djeca koja su barem godinu dana bila pod skrbi pokojnog udomitelja, a mirovina se dijelila na jednake dijelove među svim korisnicima, čak i ako su neki od njih bili maloljetnici pod skrbi različitih skrbnika. Vidi: *Ibid.*, t. 34.-35.

⁴¹ Dva udomljena djeteta nisu ostvarila to pravo jer su manje od godine bila pod udomiteljskom skrbi pokojnog supruga podnositeljice.

⁴² Zabrana diskriminacije utvrđena je u čl. 32. st. 1. poljskog Ustava koji propisuje da svatko ima pravo na jednak tretman od strane javnih vlasti. Szczypiński, O., *Family Rights and Family Policy*, u: J. Banasiuk, T. Zych (eds.), *State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law in Poland. Recent Developments*, Ordo Iuris Institute for Legal Culture, 2016., str. 91.

⁴³ U čl. 1. Protokola br. 1. uz Konvenciju svakoj fizičkoj i pravnoj osobi jamči se pravo na mirno uživanje vlasništva, *op. cit.*, bilj. 16.

⁴⁴ *Antkowiak protiv Poljske*, zahtjev br. 27025/17, odluka od 14. lipnja 2018.

o njemu od četvrtog dana njegova života. Osim što je tijekom trudnoće pristala dati dijete na posvojenje,⁴⁵ biološka je majka na dan rođenja B. potpisala izjavu kojom pristaje da on bude posvojen od strane podnositelja.⁴⁶ Podnositelji su nakon mjesec dana pokrenuli postupak posvojenja i zatražili da im se dodijeli skrbništvo.⁴⁷ Međutim, biološka je majka povukla pristanak za posvojenje i sudskim putem zatražila vraćanje djeteta, a otac B. priznao je očinstvo. S druge strane, podnositelji su pokrenuli postupak radi lišenja bioloških roditelja njihovih roditeljskih prava.

Postupci pred poljskim sudovima trajali su od travnja 2011. do prosinca 2016. godine. U siječnju 2014. odbijen je zahtjev da se biološke roditelje liši roditeljskih prava, ali istom tom odlukom sud je suspendirao njihova roditeljska prava zbog nemogućnosti izvršavanja⁴⁸ uz obrazloženje da B. još nije u dovoljnoj mjeri povezan s biološkom obitelji. Stručnjaci konzultirani u ovom predmetu nisu mogli usuglasiti svoja mišljenja i, štoviše, smatrali su da nije ni moguće pronaći rješenje koje će biti prihvatljivo za dijete. Od ožujka 2013. biološki roditelji redovito su vidali B., ali iz posljednjeg pribavljenog stručnog mišljenja iz kolovoza 2016. proizlazi da emocionalne veze između njih nisu dovoljno snažne da bi omogućile predaju djeteta njima na skrb. Usprkos tome, u prosincu te godine sud je ukinuo suspenziju roditeljskih prava bioloških roditelja i naložio podnositeljima da predaju B. roditeljima.

Nastojeći ispuniti najbolji interes djeteta koji se u Poljskoj smatra najvažnijim pravilom obiteljskopравnog sustava,⁴⁹ a imajući na umu da su obje obitelji sposobne odgajati B., sud je rješenje pronašao u prekidanju veza B. s podnositeljima jer bi ostanak u udomiteljskoj obitelji prolongirao traumatu kroz koju već prolazi zbog sudskog postupka. Udomitelji skrbe o B. cijeli njegov život, no, s druge strane, on ima pet godina, što znači da je pred njim još dvanaest godina pod skrbi bioloških

⁴⁵ Valja primijetiti kako poljski Zakon o obitelji i skrbništvu propisuje da roditelj može dati pristanak na posvojenje najranije šest tjedana nakon rođenja djeteta (čl. 119².), a pristanak na posvojenje od strane poznatog posvojitelja moguć je ako se radi o srodniku ili bračnom drugu jednog od roditelja (čl. 119¹A.). Prema: Kosior, W. J.; Łukasiewicz, J. M., *Family Law in Poland*, Legal Publishing House, Rzeszów, 2018., str. 113, <https://open.icm.edu.pl/server/api/core/bitstreams/04cf4e81-a243-4fbc-aa09-fdbbbecd1ef4/content> (27. ožujka 2024.).

⁴⁶ Prema stajalištu obiteljskopравne doktrine u Poljskoj, prepuštanje novorođenčeta na posvojenje nema nikakva pravnog učinka na roditeljstvo u smislu da, dok god nije posvojeno, djetetove pravne veze s biološkim roditeljima i dalje egzistiraju. Sokołowski, T., *Family Forms and Parenthood in Poland*, u: A. Büchler, H. Keller (eds.), *Family Forms and Parenthood: Theory and Practice of Article 8 ECHR in Europe*, Intersentia, Cambridge, Antwerp, Portland 2016., str. 359.

⁴⁷ U skladu s čl. 145. *et seq* Zakona o obitelji i skrbništvu, sud je dužan imenovati skrbnika djetetu nad kojim nijedan od roditelja ne vrši roditeljsku skrb. To pravilo primjenjuje se, između ostalog, kada su roditelji lišeni roditeljske skrbi ili je njihova roditeljska skrb suspendirana. Tako: Andrzejewski, M., *Poland: Parental Authority*, u: P. Sobczyk (ed.), *Content of the Right to Parental Responsibility. Experiences – Analyses – Postulates*, Miskolc, Budapest, Central European Academic Publishing, str. 180.

⁴⁸ Prema čl. 110. Zakona o obitelji i skrbništvu sud, može suspendirati roditeljska prava u slučaju nemogućnosti izvršavanja, s tim da se mjera izriče uz pretpostavku da je riječ o privremenoj nemogućnosti. *Ibid.*, str. 176.

⁴⁹ Standard najboljeg interesa djeteta u Poljskoj je prihvaćen još krajem 30-ih godina 20. stoljeća, a zaštita dobrobiti djeteta kao obveza države utvrđena je čl. 72. Ustava. Sokołowski, T., *op. cit.*, bilj. 46, str. 347-348.

roditelja. Sud je priznao da će ovakvo rješenje biti vrlo teško za dječaka, ali je ocijenio da nema drugog načina da se dugoročno uredi ova situacija.⁵⁰

Vlada nije osporavala postojanje obiteljskog života između podnositelja i B. niti je Sud to smatrao upitnim u bilo kojem pogledu. Primijetio je tek da između njih ne postoji biološka veza, međutim, dulje od šest godina tj. od rođenja B. podnositelji u svakom pogledu ostvaruju roditeljsku ulogu u odnosu prema B. i njih troje uzajamno su blisko povezani. Stoga je Sud konstatirao da između njih postoji obiteljski život u smislu čl. 8. Konvencije.

Predmet *V. D. i drugi protiv Rusije*⁵¹ tiče se odluka domaćih sudova kojima je dijete R., o kojemu je V. D. kao udomiteljica skrbila devet godina, vraćeno biološkim roditeljima te je podnositeljima tj. članovima udomiteljske obitelji uskraćeno pravo na kontakte s njim.

Dječak R. rođen je s ozbiljnim zdravstvenim problemima, a njegovi su roditelji smatrali da nisu sposobni ispuniti njegove posebne potrebe te su ga povjerili na skrb V. D., iskusnoj pedijatrici. Prvih osam mjeseci života R. je proveo u bolnici, a potom je od srpnja 2001. do studenog 2010. živio s V. D. i ostalim podnositeljima kojima je V. D. bila ili još uvijek jest udomiteljica.⁵² Zdravstveno stanje R. stabiliziralo se 2007. godine i roditelji su izrazili želju da preuzmu skrb o njemu, no V. D. tome se protivila i od suda je zatražila da ih liši roditeljske skrbi.⁵³ Usprkos dokazima o ranijoj nezainteresiranosti roditelja za R., zahtjev V. D. je odbijen. Od svibnja 2009. roditelji su redovito viđali R., a u lipnju 2010. usvojen je njihov zahtjev i dijete im je predano na skrb. Podnositelji su nakon toga pokušali sudskim putem ostvariti pravo na kontakte s R., ali njihov je zahtjev odbijen uz obrazloženje da mjerodavni propisi isključivo članovima obitelji priznaju pravo da traže kontakte s djetetom.⁵⁴

Ruska vlada tvrdila je da čl. 8. Konvencije nije primjenjiv, inzistirajući na tome da je obiteljski život između podnositelja i R. prestao u trenutku kada je V. D. službeno prestala biti skrbnicom R., tim više što veze između R. i njegovih roditelja nikada nisu bile potpuno prekinute. Ipak, Sud je i ovom prilikom potvrdio svoj stav da je postojanje obiteljskog života uvjetovano egzistiranjem bliskih, dovoljno stabilnih osobnih veza. Podsjećajući na okolnosti koje su u ranijim predmetima

⁵⁰ U vrijeme donošenja ove odluke Suda spor glede skrbi o B. još uvijek nije okončan na nacionalnoj razini budući da su i podnositelji i biološki roditelji pokrenuli nove sudske postupke. Dijete i dalje živi s podnositeljima na temelju privremene mjere iz kolovoza 2017.

⁵¹ *V. D. i drugi protiv Rusije*, zahtjev br. 72931/10, presuda od 9. travnja 2019.

⁵² U studenom 2001. V. D. je službeno imenovana skrbnicom R., a u periodu između 2003. i 2009. imenovana je skrbnicom preostalih sedmero podnositelja. Povjeravanje djeteta udomiteljima na skrb uređeno je čl. 151.-155. Obiteljskog zakona Ruske Federacije, a u čl. 153. st. 3. propisano je da udomitelj ima prava i obveze skrbnika u odnosu na udomljeno dijete. The Family Code of the Russian Federation, <https://www.refworld.org/legal/legislation/ruslegbod/1995/en/102785> (29. ožujka 2024.).

⁵³ Obiteljski zakon, *ibid.*, propisuje osnove za lišenje roditeljske skrbi u čl. 69., a među njima su neopravdano odbijanje roditelja da preuzme dijete iz rodilišta ili druge zdravstvene, socijalne ili slične ustanove te izbjegavanje roditeljskih odgovornosti, npr. obveze uzdržavanja djeteta. V. D. je temeljila svoj zahtjev na zanemarivanju roditeljskih odgovornosti od strane roditelja R.

⁵⁴ U čl. 67. Obiteljskog zakona, *ibid.*, sadržana je zatvorena lista osoba koje imaju pravo na kontakte s djetetom, a to su: djedovi, bake, braća, sestre i ostali rodnici.

predstavljale temelj za zaključak o postojanju obiteljskog života između udomitelja i udomljene djece, zaključio je da u ovom konkretnom slučaju postojanje obiteljskih veza između osmero podnositelja i R. nije bilo sporno ni u jednom trenutku prije nego je dječak vraćen biološkoj obitelji. Uostalom, i ruski sudovi priznali su da je V. D. devet godina izvršavala ulogu roditelja u odnosu prema R., dok je zajednički život ostalih sedmero podnositelja s R. trajao u rasponu od jedne do sedam godina. Dakle, veza između podnositelja i R. predstavljala je obiteljski život u smislu čl. 8. Konvencije.

Zahtjev u predmetu *Jessica Marchi protiv Italije*⁵⁵ odnosi se na prekid smještaja djeteta koje je povjereno na skrb podnositeljici i njezinu suprugu kao udomiteljima u srpnju 2016. godine. Radilo se o privremenoj mjeri tj. smještaju prije posvojenja „s pravnim rizikom”⁵⁶ jer je dijete L., tada u dobi od osamnaest mjeseci, sud proglasio napuštenim i slobodnim za posvojenje, ali ta odluka još nije postala konačna. Devet mjeseci poslije, suprug podnositeljice uhićen je, a onda i osuđen zbog dječje pornografije i seksualnog zlostavljanja maloljetnika.

Podnositeljica je htjela nastaviti skrbiti o L., no sud je zauzeo stav da to ne bi bilo u najboljem interesu djeteta zbog gubitka očinske figure i promjene u obiteljskim okolnostima nakon uhićenja supruga podnositeljice. Također, sud je odbio i njezin zahtjev za posvojenje L., naglašavajući pritom da samo udomitelji s kojima je dijete smješteno s ciljem zasnivanja posvojenja imaju pravo tražiti posvojenje.⁵⁷ Osim žalbe, odbijen je i zahtjev podnositeljice da se uputi pitanje ustavnosti prema Ustavnom sudu. Žalbeni je sud zaključio da mjerodavni propisi nisu u suprotnosti s pravom djeteta na očuvanje emocionalnih i obiteljskih veza uspostavljenih u udomiteljstvu jer je u svim stadijima postupka posvojenja propisana obveza konzultiranja roditelja ili udomiteljske obitelji (ovisno o slučaju).⁵⁸ Krajem srpnja 2017. dijete je smješteno u novu obitelj.

Talijanska vlada pred Sudom je tvrdila da u ovom slučaju nije postojao ni obiteljski ni privatni život koji bi bio zaštićen na temelju čl. 8. Konvencije. Iako je prihvatila da se tijekom smještaja „uz pravni rizik” mogu razviti emocionalne veze između udomitelja i djeteta, Vlada je smatrala da društveni i osobni odnos koji je postojao između podnositeljice i L. nije dosegno razinu trajanja i intenziteta potrebnu da bi ga se okvalificiralo kao obiteljsku vezu. Također, Vlada je isticala da odnos između odrasle osobe i djeteta čiji pravni položaj podliježe ovlastima treće strane nije obuhvaćen ni konceptom privatnog života.

Polazeći od istih načelnih stajališta i kriterija što ih je primjenjivao u predmetima koje smo prethodno analizirali, Sud je najprije primijetio da je podnositeljica i

⁵⁵ *Jessica Marchi protiv Italije*, zahtjev br. 54978/17, presuda od 27. svibnja 2021.

⁵⁶ Ta odluka temeljila se na čl. 10. Zakona br. 184 iz 1983., *op. cit.*, bilj. 31, koji ovlašćuje sud da u bilo kojem trenutku do smještaja djeteta s ciljem zasnivanja posvojenja donese bilo koju privremenu mjeru koju zahtijeva interes tog djeteta, uključujući i privremeni smještaj u obitelj.

⁵⁷ U čl. 22. Zakona br. 184 iz 1983., *ibid.*, predviđeno je da sud donosi odluku o smještaju djeteta s ciljem zasnivanja posvojenja kod potencijalnih posvojitelja koji su odabrani kao najprikladniji za dijete.

⁵⁸ Te obveze su utvrđene čl. 5. i čl. 15. Zakona br. 184 iz 1983., v. bilj. 31.

ranije imala iskren roditeljski plan i željela je posvojiti dijete.⁵⁹ Tijekom godine dana njihova zajedničkog života snažno se povezala s L., međutim, bila je svjesna pravne nesigurnosti situacije. Načelno, Sud smatra da ne bi bilo prikladno postavljati fiksne granice glede minimalnog trajanja zajedničkog života potrebnog za nastanak obiteljskog života, imajući u vidu da je neophodno uzeti u obzir kvalitetu odnosa i ostale okolnosti pojedinog slučaja, ali ipak je trajanje zajedničkog života s djetetom označio kao ključni faktor za odluku o tom pitanju.⁶⁰ Sud je podsjetio da su u predmetu *Antkowiak protiv Poljske* udomitelji šest godina skrbili o djetetu, a udomiteljica u predmetu *V. D. i drugi protiv Rusije* devet godina. Zanimljivo, nije se referirao na predmete u kojima je udomiteljski odnos trajao kraće, npr. tri godine i deset mjeseci u *Kopf i Liberda* te, najkraće, godinu i sedam mjeseci u predmetu *Moretti i Benedetti*. Stoga, iako Sud ne želi „službeno“ definirati minimalno potrebno trajanje suživota u udomiteljskoj obitelji, navedeno upućuje na zaključak da je za sada ta granica praktično, ipak, postavljena na godinu i sedam mjeseci.

Neovisno o tome što nisu identificirani elementi koji bi tvorili *de facto* obiteljski život, Sud navodi da nema razloga zbog kojih bi se emocionalne veze između odrasle osobe i djeteta razvijene izvan klasičnih srodnčkih situacija trebale isključiti iz obuhvata koncepta privatnog života.⁶¹ Ovdje je u pitanju pravo podnositeljice da postane roditelj te pravo na razvijanje vlastite osobnosti posredstvom roditeljske uloge koju je željela preuzeti, stoga je Sud zaključio da činjenice ovog slučaja ulaze u sferu njezina privatnog života zaštićenog čl. 8. Konvencije.

U predmetu *Jírová i drugi protiv Češke*⁶² podnositelji su gđa Jírová (dalje u tekstu: prva podnositeljica), gosp. Jíra (dalje u tekstu: drugi podnositelj) i gosp. Bláha (dalje u tekstu: treći podnositelj). U travnju 2004. prvih dvoje podnositelja postali su udomitelji trećeg podnositelja, hiperaktivnog šestogodišnjeg dječaka. Zbog bihevioralnih i emocionalnih poremećaja, treći je podnositelj hospitaliziran u studenom 2011. S obzirom na to da je njegovo ponašanje u velikoj mjeri bilo

⁵⁹ Podnositeljica je 2014. godine, zajedno sa svojim suprugom, dobila dozvolu za posvojenje.

⁶⁰ Na ovom mjestu valja uputiti i na predmet *Paradiso i Campanelli protiv Italije*, zahtjev br. 25358/12, presuda Velikog vijeća od 24. siječnja 2017., naročito t. 142.-158., u kojem je Sud zaključio da nije postojao obiteljski život između podnositelja i djeteta o kojem su skrbili prvih devet mjeseci njegova života. Podnositelji su dobili dijete u Rusiji na temelju ugovora o surogat-majčinstvu i potom ga doveli u Italiju, svjesno postupajući protivno talijanskim zakonima. Unatoč uspostavljenoj emocionalnoj vezi s djetetom, devet mjeseci zajedničkog života Sud je smatrao prekratkim razdobljem da bi se govorilo o obiteljskom životu. Više o ovom predmetu: Jakovac-Lozić, D.; Radina, A., *Udomiteljstvo i posvojenje u recentnoj europskoj judikaturi*, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, 2024., str. 414-418.

⁶¹ Ovo korespondira stajalištu koje je Sud izrazio i u predmetu *X. protiv Švicarske*, *op. cit.*, bilj. 27. Također, Sud je pojasnio da, iako takve vrste veza također tvore dio privatnog života i društvenog identiteta pojedinca, one se neće automatski smatrati obuhvaćenima konceptom privatnog života već je u svakom slučaju potrebno uzeti u obzir kvalitetu uspostavljenih emocionalnih veza, trajanje veze i konkretne okolnosti pojedinog slučaja.

⁶² *Jírová i drugi protiv Češke*, zahtjev br. 66015/17, presuda od 13. travnja 2023.

posljedica neadekvatne udomiteljske skrbi,⁶³ sud je privremenom mjerom naložio njegov smještaj u dijagnostičku ustanovu za djecu.

Zbog negativnog utjecaja na njegovo psihičko stanje,⁶⁴ u ožujku 2013. udomiteljima je izrečena prva zabrana kontaktiranja s djetetom. U travnju 2014. sud je donio odluku o smještaju trećeg podnositelja u institucionalnu skrb, a u listopadu iste godine po drugi put udomiteljima zabranio kontakte s njim. Godinu dana poslije sud je prekinuo udomiteljstvo i potvrdio zabranu kontakata do punoljetnosti trećeg podnositelja.⁶⁵ U siječnju 2016. donesena je odluka o produljenju institucionalnog smještaja trećeg podnositelja do njegove devetnaeste godine.⁶⁶

Podnositelji su tražili ukidanje zabrane kontakata, ali bez uspjeha. Za češke sudove nije bilo dvojbeno da pravo na kontakte s djetetom imaju osobe koje su socijalno blisko povezane s djetetom⁶⁷ te da u taj krug osoba spadaju i udomitelji, čak i ako je udomiteljstvo već prestalo. Međutim, zaključili su da produljenje institucionalnog smještaja nakon punoljetnosti ne mijenja prava i obveze države i drugih uključenih osoba, što znači da odrasla osoba ima pravo ne kontaktirati s osobama kojima nije bio dozvoljen kontakt s njom dok je bila maloljetna.

Vlada nije osporavala da su bliske veze između udomitelja i udomljene djece obuhvaćene pojmom obiteljskog života iz čl. 8. Konvencije, a i nadležna su češka tijela pristupala ovom slučaju na taj način. Ipak, Sud je razmotrio pitanje postojanja obiteljskog života između troje podnositelja stavljajući naglasak na nekoliko okolnosti. Podnositelji su živjeli zajedno od travnja 2004. do prosinca 2011. Prvih dvoje podnositelja imalo je status udomitelja sve do prosinca 2016., a najmanje do listopada 2014. održavali su kontakte s trećim podnositeljem. Suprotno tvrdnjama Vlade, Sud smatra da propusti udomitelja glede osporavanja smještaja trećeg

⁶³ Zbog svojih prethodnih negativnih iskustava odvajanja, zlostavljanja i zanemarivanja, djeca u udomiteljskoj skrbi općenito su rizična populacija za razvoj različitih poremećaja, poput reaktivnog poremećaja privrženosti ili poremećaja socijalnog uključivanja. No, istraživanja potvrđuju da se ti poremećaji u značajnoj mjeri ublažavaju već u prvih nekoliko mjeseci smještaja u stabilno obiteljsko okruženje u kojem dobivaju potrebnu skrb. Više: Klier-Neumann, J. D. *et al.*, *Attachment disorder symptoms in foster children: development and associations with attachment security*, *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 17, 2023., <https://doi.org/10.1186/s13034-023-00636-5> (13. travnja 2024.).

⁶⁴ I prije izdvajanja iz obitelji udomitelji su se ponašali pretjerano zaštitnički i maksimalno kontrolirali trećeg podnositelja koji je patio od značajne socijalne deprivacije i nedostatka stimulacije. Nakon smještaja u ustanovu, među ostalim, nekoliko puta dnevno ga nazivaju na mobitel, govore mu što treba raditi, s kim se treba družiti, s kim ne smije razgovarati. Pokušavaju ga zadržati u stanju dječje ovisnosti i ne dopuštaju mu da odraste; čak su zatražili od nadležnih tijela da mu priznaju drugi stupanj invaliditeta iako za tim nema potrebe.

⁶⁵ Odluka se temeljila na čl. 891. st. 2. Građanskog zakonika, koji utvrđuje da će sud, ako je to potrebno radi zaštite najboljeg interesa djeteta, ograničiti ili zabraniti roditeljima osobne kontakte s djetetom. Civil Code of the Czech Republic, Law 89/2012, <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2012/en/122919> (8. travnja 2024.).

⁶⁶ U skladu s čl. 972. st. 1. Građanskog zakonika, *ibid.*, mjera institucionalne skrbi može se izreći najdulje na tri godine, ali može se višekратно produljivati. Pored toga, čl. 974. ovlašćuje sud da, kada postoje opravdani razlozi, produlji institucionalnu skrb još godinu dana od punoljetnosti djeteta.

⁶⁷ Građanski zakonik, *ibid.*, u čl. 927. utvrđuje da osobe s bližom ili daljnjom obiteljskom vezom s djetetom te osobe koje su mu socijalno bliske imaju pravo na kontakte s djetetom ako emocionalna veza djeteta s tim osobama nije privremene naravi i ako je očito da bi izostanak kontakta s tim osobama bio štetan za dijete.

podnositelja u ustanovu te odluke o prekidanju udomiteljstva nisu bili izraz njihove namjere da prekinu veze s trećim podnositeljem. Tijekom razdoblja u kojem je bila na snazi druga zabrana kontakata na koju se odnose njihovi prigovori oni su aktivno pokušavali ostvariti kontakte s trećim podnositeljem; istovremeno, cijelo to vrijeme i dalje je bila otvorena mogućnost povratka trećeg podnositelja u dom njegovih udomitelja. Na kraju se on doista vratio živjeti s njima nakon što je navršio devetnaest godina i otišao iz doma za djecu. U takvim okolnostima, Sud je zaključio da su postojale obiteljske veze između troje podnositelja, stoga je čl. 8. Konvencije primjenjiv.

4. RAZLOZI (NE)POSTOJANJA POVREDE PRAVA UDOMITELJA NA OBITELJSKI ŽIVOT

Nakon što smo razmotrili pretpostavke koje moraju biti ispunjene da bi nastao obiteljski život između udomitelja i udomljene djece, sada se okrećemo pitanju okolnosti koje (ne)će predstavljati takvo miješanje u obiteljski život udomiteljske obitelji koje se ne može smatrati nužnim u demokratskom društvu.⁶⁸ Jednom kada je utvrđeno postojanje obiteljskog života s djetetom, neovisno o tome je li riječ o biološkim roditeljima ili udomiteljima, čl. 8. Konvencije obavezuje državu da pruži zaštitu i omogućiti očuvanje obiteljskih veza.

Iz čl. 8. st. 2. Konvencije proizlazi da pravo na poštovanje obiteljskog života nije apsolutno, ali dopustivost miješanja u to pravo također nije neograničena. Sud je više puta prihvatio odluke kojima su nacionalne vlasti davale prioritet djetetovim novouspostavljenim vezama s nebiološkom obitelji čime je, zapravo, potvrđeno da čak i ako je utvrđena povreda prava roditelja na poštovanje obiteljskog života, država nije apsolutno obavezna obnoviti obiteljski život u biološkoj obitelji.⁶⁹ U praksi Suda dobro je utvrđeno stajalište da, kada je prošlo dosta vremena od kada je dijete prvotno stavljeno pod javnu skrb, interes djeteta da se njegova *de facto* obiteljska situacija ponovno ne mijenja može imati prednost pred interesom roditelja da se njihova obitelj ponovno okupi.⁷⁰ Ovo je tim važnije jer se radilo o predmetima u kojima su roditelji podnosili zahtjeve Sudu tražeći zaštitu svog prava na obiteljski život s djetetom te nameće potrebu pobližeg ispitivanja granica dopustivosti miješanja u obiteljski život udomitelja i udomljene djece. Ovaj aspekt pojedinih predmeta analizirat ćemo istim redosljedom kao i samo pitanje postojanja obiteljskog života.

⁶⁸ O tome što se u judikaturi Suda shvaća kao „nužnost” kada je riječ o miješanju u obiteljski život roditelja i djeteta vidi više: Radina, A., *Izdvajanje djeteta iz obitelji u praksi Europskog suda za ljudska prava*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske. Vol. VIII, Posebni broj, 2017., str. 96-99.

⁶⁹ Breen, C.; Krutzinna, J.; Luhamaa, K.; Skivenes, M., *Family Life for Children in State Care: An Analysis of the European Court of Human Rights' Reasoning on Adoption Without Consent*, The International Journal of Children's Rights, 28, 2020., str. 721.

⁷⁰ Vidi, npr.: *Y. C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 4547/10, presuda od 13. ožujka 2012., t. 141.; *Roengkasettakorn Eriksson protiv Švedske*, zahtjev br. 21574/16, presuda od 19. svibnja 2022., t. 81.

Glede prigovora podnositelja u predmetu *Moretti i Benedetti protiv Italije* usmjerenih na propust talijanskih sudova da razmotre njihove zahtjeve za posvojenjem A. prije nego su je proglasili slobodnom za posvojenje, Sud je priznao da je bilo vrlo teško pomiriti interese o kojima je riječ u ovom predmetu. S jedne strane bili su interesi djeteta, a s druge strane interesi dviju obitelji – udomiteljske i posvojiteljske. Stav je Suda da u nastojanju postizanja ravnoteže između tih interesa, najbolji interes djeteta mora biti prioritet.⁷¹

Bez obzira na to što čl. 8. Konvencije ne jamči pravo na posvojenje, u određenim okolnostima postojat će obveza države da omogućiti stvaranje i razvoj obiteljskih veza, što znači da Sud treba utvrditi je li postupak koji je rezultirao miješanjem u obiteljski život podnositelja s djevojčicom A. proveden na način koji je pružio adekvatnu zaštitu njihovim interesima.⁷² U ovom konkretnom slučaju bilo je od iznimne važnosti za podnositelje da se njihov zahtjev za posvojenje A. pažljivo i brzo ispita. Sud prihvaća da su talijanski sudovi djelovali u dobroj vjeri i s ciljem osiguranja dobrobiti djeteta. Međutim, to što nisu ispitali dva zahtjeva udomitelja prije nego što su A. proglasili slobodnom za posvojenje i odabrali novu obitelj, a kasnije su te zahtjeve odbili bez obrazloženja, protivno je talijanskim zakonima te je imalo izravne posljedice na pravo podnositelja na obiteljski život. Na kraju, prihvaćajući mišljenje vještaka, domaći je sud zaključio da je A. dobro integrirana u svoju novu obitelj i da bi je novo prekidanje obiteljskih veza moglo traumatizirati. Iako je takva odluka u tom trenutku bila u najboljem interesu djeteta,⁷³ ona je ujedno dokaz da je protek vremena doveo do faktičnog razrješenja spora.⁷⁴ Stoga je Sud zaključio da talijanske vlasti nisu ispunile svoje pozitivne obveze u smislu osiguranja učinkovitog poštovanja prava podnositelja na obiteljski život.

Iz čl. 21. Konvencije o pravima djeteta proizlazi da u kontekstu posvojenja najbolji interes djeteta mora biti ključni čimbenik, onaj koji je presudan za donošenje odluke o posvojenju,⁷⁵ no u ovom slučaju taj cilj očigledno nije ispunjen. Ako uzmemo u obzir da u Italiji nezanemarivih 22 % djece posvajaju upravo njihovi udomitelji,⁷⁶

⁷¹ Radina, A., *op. cit.*, bilj. 68, str. 96-97.

⁷² Isto to pitanje jedan je od bitnih elemenata koje Sud uzima u obzir u predmetima u kojima biološki roditelji podnose zahtjeve u vezi sa svojom djecom koja su izdvojena iz obitelji i smještena s udomiteljima ili su posvojena. Npr., *Jansen protiv Norveške*, zahtjev br. 2822/16, presuda od 6. rujna 2018., t. 94.

⁷³ Visoka razina nestabilnosti u praksi udomiteljstva općenito je jedan od zabrinjavajućih aspekata jer prekid udomiteljstva može imati ozbiljne posljedice, ne samo za udomljenu djecu već i za udomiteljske obitelji i uopće programe udomiteljstva. Za dijete to znači potrebu prilagodbe novoj obitelji i novim životnim okolnostima, a ta nestabilnost povećava vjerojatnost emocionalnih problema i problema u ponašanju. Del Valle, J. F., *Children in State Care*, u: A. Ben-Arieh et al. (ed.), *Handbook of Child Well-Being*, Springer, 2014., str. 2956-2957.

⁷⁴ Sud primjenjuje isto stajalište kada je riječ o pravima roditelja – protek vremena može nepovratno utjecati na obiteljsku vezu između roditelja i djeteta, stoga ta okolnost sama za sebe ne smije biti sredstvo rješavanja prijedora koji se tiču tog odnosa. Vidi npr.: *X protiv Slovenije*, zahtjev br. 40245/10, presuda od 28. lipnja 2012., t. 87.

⁷⁵ Jakovac-Lozić, D., *Posvojenje*, u: Hrabar, D.; Hlača, N.; Jakovac-Lozić, D.; Korać Graovac, A.; Majstorović, I.; Čulo Margaletić, A.; Šimović, I., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb 2023., str. 278-279.

⁷⁶ *Bambini e ragazzi in accoglienza in Italia*, Istituto degli Innocenti, Firenze 2019., str. 25, <https://www.minori.gov.it/it/minori/bambini-e-ragazzi-fuori-famiglia-quaderno-66> (9. ožujka 2024.).

tim više začuđuje ovakav slijed događanja i ignoriranje zahtjeva podnositelja od strane domaćih sudova.

Slično kao u predmetu *Moretti i Benedetti*, spor koji se vodio pred austrijskim sudovima u predmetu *Kopf i Liberda protiv Austrije* praktično je riješen protekom vremena. Iako je F. prethodno živio s podnositeljima gotovo četiri godine i za to vrijeme se između njih razvio obiteljski život, u trenutku kada je sud odbio zahtjev podnositelja da im se prizna pravo na kontakte s dječakom, on je već dulje od tri godine živio sa svojom biološkom majkom, a u tom periodu nije se nijednom susreo s podnositeljima. Kada je domaći sud zaključio da u vrijeme donošenja njegove odluke nije u najboljem interesu F. dopustiti podnositeljima da ga posjećuju, time je uspostavljena pravedna ravnoteža između interesa djeteta i njegovih bivših udomitelja.⁷⁷ Međutim, problem je u tome što je za donošenje ove odluke bilo potrebno više od tri i pol godine. Ovaj je slučaj u određenoj mjeri bio kompleksan, ali Vlada nije pružila zadovoljavajuće objašnjenje za tako sporo vođenje postupka.⁷⁸ Uostalom, i drugostupanjski je sud istaknuo da bi odluka vjerojatno bila u korist podnositelja da je donesena ranije. Slijedom navedenog, Sud je zaključio da austrijski sudovi nisu dovoljno brzo ispitali zahtjev podnositelja za utvrđivanje prava na kontakte s F., čime su povrijeđena njihova prava zajamčena čl. 8. Konvencije.

S obzirom na to da su se prigovori podnositeljice u predmetu *Ruszkowska protiv Poljske* odnosili na navodnu diskriminaciju njezine biološke djece zbog činjenice da su djeca koju je ranije udomila nastavila primati isti iznos obiteljske mirovine nakon prestanka udomiteljskog odnosa, Sud je trebao utvrditi jesu li poljske vlasti propustile različito postupati prema osobama čije su situacije postale različite. U vezi s tim, spomenimo da se zabrana diskriminacije, propisana u čl. 32. st. 2. Ustava, u judikaturi poljskog Ustavnog suda tumači na način da u slučaju sličnih subjekata, koji pripadaju istoj vitalnoj kategoriji, presumpcija podržava nediferencijaciju, različito tretiranje subjekata sličnih obilježja prihvatljivo je samo ako su kriteriji za diferencijaciju relevantni, razmjerni i utemeljeni na ustavnim vrijednostima.⁷⁹

Ključna je za Sud bila činjenica da su podnositeljica i njezin suprug svojevolumno odlučili postati udomitelji i nesrodnoj djeci pružati skrb usporedivu s onom koju su pružali svojoj biološkoj djeci, a za to su primali značajnu financijsku potporu države. To svjesno prihvaćanje odgovornosti za skrb o udomljenoj djeci imalo je pravne učinke glede raspodjele mirovine, a relevantni propisi bili su na snazi u vrijeme kada su podnositeljica i njezin suprug postali udomitelji. *Ratio* priznavanja tog prava udomljenoj djeci bio je osiguranje zaštite istovjetne onoj koju su nakon smrti udomitelja imala njegova biološka djeca. Konačno, nije dokazano da je zbog načina podjele mirovine nastao nerazmjer u financijskoj situaciji njezine biološke djece u

⁷⁷ Sud uvijek zahtijeva uspostavu pravedne ravnoteže između svih uključenih interesa i u slučajevima koji se tiču roditelja i djece. Npr.: *S. J. P. i E. S. protiv Švedske*, zahtjev br. 8610/11, presuda od 28. kolovoza 2018., t. 102.

⁷⁸ Žurnost u postupanju očekuje se od domaćih tijela i onda kada odlučuju o obiteljskim odnosima roditelja i djece, vidi npr.: *Z. protiv Slovenije*, zahtjev br. 43155/05, presuda od 30. studenog 2010., t. 142.-144.

⁷⁹ Szczypiński, O., *op. cit.*, bilj. 42, str. 91.

usporedbi s udomljenom djecom, stoga je Sud zaključio da prava podnositeljice nisu povrijeđena odnosno da nije bilo diskriminacije.

Razmatrajući osnovanost prigovora podnositelja u predmetu *Antkowiak protiv Poljske*, Sud je potvrdio da su se domaći sudovi vodili kriterijem najboljeg interesa djeteta u iznimno kompleksnim okolnostima ovog slučaja koji je od njih zahtijevao da odaberu između dvije obitelji koje su obje sposobne za podizanje i odgoj djeteta. Pažljivo su ispitali sve okolnosti i sva moguća rješenja u nastojanju da postignu pravednu ravnotežu između suprotstavljenih interesa tj. odaberu između daljnjeg razvijanja obiteljskih veza između udomitelja i B.⁸⁰ te pružanje prilike B. da odraste u biološkoj obitelji dok još nije prekasno.

U postupcima pred nacionalnim tijelima utvrđeno je da su podnositelji sposobni ispuniti potrebe B., ali isto tako, usprkos prvotnim sumnjama, stručnjaci su procijenili da su biološki roditelji sposobni odgajati B. O predmetu se odlučivalo na dvije razine nadležnosti, a podnositelji su bili zastupani i u potpunosti uključeni u postupak u kojem je saslušan niz stručnjaka i svjedoka. Točno je da stajališta stručnjaka nisu bila suglasna, ali poljski sudovi opsežno su obrazložili donesene odluke.⁸¹ Odluka o povratku B. biološkoj obitelji nedvojbeno je prouzročila podnositeljima emocionalnu patnju, međutim, njihova prava ne mogu prevladati nad najboljim interesom djeteta.⁸² Konačno, Sud je kritizirao domaće sudove zbog sporosti sudskog postupka koja nije pridonijela zaštiti interesa B., no to nije utjecalo na njegov zaključak da je potrebno odbaciti zahtjev podnositelja kao očigledno neutemeljen.

Nadležna domaća tijela imala su vrlo kompleksnu zadaću i u predmetu *V. D. i drugi protiv Rusije*. Pored svih suprotstavljenih interesa, trebalo je voditi računa o posebnim potrebama R. Iako je tijekom dugih devet godina zajedničkog života V. D. u potpunosti izvršavala roditeljsku ulogu glede R., Sud naglašava da to samo po sebi nije moglo eliminirati mogućnost njegova povratka u biološku obitelj. Mjere skrbi bile su implementirane kao privremene,⁸³ stoga V. D. nije mogla realno očekivati da će R. trajno ostati s njom. Ipak, s tom primjedbom Suda teško se složiti s obzirom na dugogodišnju nezainteresiranost roditelja za R. koja je trajala od njegova rođenja. U svakom slučaju, Sud je ocijenio da je donesena odluka koja je u najboljem interesu djeteta, dakle, nema povrede čl. 8. Konvencije u tom pogledu.

⁸⁰ Iako u ovom slučaju biološki roditelji nisu bili lišeni roditeljskih prava, vrijedi spomenuti da je integracija djeteta u njegovo udomiteljsko okruženje okolnost zbog koje poljski sudovi mogu odbiti zahtjev za vraćanje roditeljske skrbi. Andrzejewski, M., *op. cit.*, bilj. 47, str. 173.

⁸¹ I kada je riječ o roditeljima, Sud zahtijeva da odluke nadležnih tijela budu utemeljene na relevantnim i dovoljnim razlozima. Npr.: *Pavel Shishkov protiv Rusije*, zahtjev br. 78754/13, presuda od 2. ožujka 2021., t. 79.

⁸² Ni roditelji ne mogu zahtijevati poduzimanje mjera koje bi bile na štetu djeteta. Radina, A., *op. cit.*, bilj. 68. Vidi npr.: *S. S. protiv Slovenije*, zahtjev br. 40938/16, presuda od 30. listopada 2018., t. 83., 95.

⁸³ Načelno, mjere skrbi glede djeteta koje uključuju njegovo izdvajanje iz obitelji uvijek treba smatrati privremenima što podrazumijeva da ih treba okončati čim to okolnosti dopuste. Radina, A., *op. cit.*, bilj. 68, str. 98. To stajalište Suda u potpunosti se podudara s t. 14. Smjernica za alternativnu skrb o djeci, *op. cit.*, bilj. 14.

Kada je riječ o odluci kojom je podnositeljima uskraćeno pravo na kontakte s R., Sud je naglasio da se čl. 8. Konvencije može tumačiti na način da državi nameće obvezu u svakom pojedinom slučaju ispitati je li u najboljem interesu djeteta dopustiti održavanje kontakata s osobom koja je dovoljno dugo vremena skrbila o njemu, neovisno o tome je li riječ o biološkim srođnicima djeteta. Sud ne može nagađati bi li ostvarivanje kontakata s podnositeljima bilo u najboljem interesu R., ali isto tako ne može prihvatiti da je sudska odluka kojom je podnositeljima uskraćeno pravo na viđanje R. bila utemeljena na relevantnim i dovoljnim razlozima. Oslanjajući se isključivo na zakonske odredbe koje sadrže zatvoren popis osoba s pravom na kontakte s djetetom, a da nisu pokušali provesti procjenu naravi odnosa između R. i članova njegove bivše udomiteljske obitelji te je li u najboljem interesu R. da očuva vezu s njima – ruski sudovi automatski su isključili svaku mogućnost očuvanja obiteljskih veza između podnositelja i R. zbog toga što između njih ne postoje krvne ni pravne veze.⁸⁴ Slijedom navedenog, Sud je zaključio da su ruske vlasti propustile ispuniti svoju obvezu uspostavljanja pravedne ravnoteže između prava svih uključenih osoba i time povrijedile prava podnositelja zajamčena čl. 8. Konvencije.

Neovisno o tome što je utvrdio da prigovore podnositeljice u predmetu *Jessica Marchi protiv Italije* treba razmotriti na temelju čl. 8. Konvencije, ali ne kroz prizmu prava na obiteljski već prava na privatni život, Sud je naglasio da u svakom slučaju odluka o oduzimanju djeteta mora biti utemeljena i opravdana, a domaći sudovi moraju uvijek pažljivo i detaljno ispitati cjelokupnu obiteljsku situaciju, uzeti u obzir čitav niz elemenata činjenične, emocionalne, psihološke, materijalne i medicinske naravi,⁸⁵ te provesti uravnoteženu i razumnu procjenu svih uključenih interesa, stalno vodeći računa o potrebi utvrđivanja najboljeg rješenja za dijete. Iz toga se može zaključiti da u procjeni osnovanosti prigovora o povredi prava udomitelja na privatni život primjenjuje kriterije koji su relevantni za pravo udomitelja na obiteljski život. Štoviše, gledamo li širu sliku, ona upućuje na zaključak da Sud ima ista očekivanja od nacionalnih vlasti kao i u slučajevima kada je riječ o pravu roditelja na privatni i obiteljski život s njihovim djetetom.

Nakon pokretanja kaznenog postupka protiv njezina supruga, domaći sudovi su utvrdili da nije u najboljem interesu djeteta da nastavi živjeti u obitelji podnositeljice. Po mišljenju Suda, bilo je objektivno očito da se situacija podnositeljice promijenila na gore te da je bilo očigledno potrebno osigurati zaštitu L. premještajem u novu obitelj u kojoj bi mogao imati dva roditelja. Nije sporno da su uhićenje i narav optužbi protiv supruga podnositeljice sami po sebi mogli opravdati premještaj L. u drugu obitelj. No, Sud je naprosto reproducirao argument Vlade i domaćih

⁸⁴ Ovo nije prvi predmet u kojem je Sud kritizirao nefleksibilnost ruskih propisa u vezi s pravom na kontakte s djecom i riječ je o širem problemu u smislu da je socijalno roditeljstvo u Rusiji gotovo potpuno izvan zakonodavnog obuhvata, unatoč tome što čl. 2. Obiteljskog zakona navodi da taj propis uređuje, među ostalim, odnose između djeteta i ostalih srodnika te drugih osoba. Više: Khazova, O. A., *Some Reflections on a European Court Case Nazarenko v. Russia*, u: J. Scherpe, S. Gilmore (eds.), *Family Matters: Essays in Honour of John Eekelaar*, Intersentia, 2022., str. 613-614, 620.

⁸⁵ Isto načelo primjenjuje se i kada je riječ o roditeljima, vidi npr.: *Y.C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, op. cit., bilj. 70, t. 103., 135.

sudova o potrebi osiguranja dvoroditeljske obitelji za L. kao razlogu za premještanje a da nitko od njih nije ponudio obrazloženje zašto je toliko važnosti pridano baš tom elementu. Talijansko zakonodavstvo dopušta udomljavanje od strane jedne osobe⁸⁶ i, uostalom, predmeti o kojima govorimo u ovom radu dokazuju da to nije neuobičajeno ni u drugim zemljama, stoga je razložnost stavljanja naglaska na taj cilj premještanja L. ostala nejasna.

Nadalje, Sud navodi da su domaći sudovi temeljito ispitali obiteljsku situaciju podnositeljice i djeteta prije donošenja svojih odluka. Suprotno tvrdnjama podnositeljice, njoj nije bila uskraćena mogućnost sudjelovanja u postupku u kojem je donesena odluka o prekidanju udomiteljskog smještaja. Imala je i iskoristila mogućnost tražiti od suda da odluči o zadržavanju djeteta u svom domu te podnijeti žalbu na sudsku odluku. Dakle, njezini interesi u provedenim postupcima bili su zaštićeni na odgovarajući način. Sve naprijed navedeno dovelo je Sud do zaključka da su sve osporavane odluke i mjere bile u skladu sa zahtjevima čl. 8. Konvencije odnosno da pravo podnositeljice na poštovanje privatnog života nije povrijeđeno.

Za razliku od podnositelja u predmetu *Jírová i drugi protiv Češke*, Sud nije imao sumnji glede tumačenja mjerodavnih propisa od strane čeških tijela niti glede cilja zbog kojih su poduzimali sporne mjere, a to je zaštita mentalnog zdravlja i dobrobiti djeteta.

U relevantnom periodu treći je podnositelj bio adolescent pod institucionalnom skrbi, bez ikakvih veza s biološkom obitelji. Njegova veza s bivšim udomiteljima bila je jedina veza obiteljske naravi koju je ikada s nekim uspostavio zbog čega je kontinuitet tog odnosa, načelno, bio u njegovu interesu.⁸⁷ No, istovremeno su postojali ozbiljni razlozi koji su govorili u prilog ne samo ograničavanju već potpunom prekidu komunikacije između trećeg podnositelja i udomitelja. U takvim okolnostima samo je po sebi bilo delikatno odlučiti je li nova zabrana kontakata u najboljem interesu trećeg podnositelja, a dodatnu dimenziju kompleksnosti dodala je činjenica da je on bio dijete s posebnim psihološkim i odgojnim potrebama.

Češki sudovi uzeli su u obzir pozitivnu vezu koja je postojala između udomitelja i trećeg podnositelja dok je živio s njima, ali isto tako i ponašanje udomitelja prema djetetu nakon što je oduzeto od njih koje je negativno utjecalo na njegovo mentalno

⁸⁶ U Smjernicama za udomiteljstvo koje je talijansko Ministarstvo rada i socijalne politike izdalo 2012. godine navodi se da nema posebnih *a priori* ograničenja koja bi nekog isključivala od mogućnosti da bude udomitelj, a niti objektivnih uvjeta poput obrazovanja, prihoda i sl. Iako je poželjno da udomitelji budu parovi s djecom, i samci koji su procijenjeni kao sposobni obavljati tu ulogu mogu postati udomitelji. *Linee di indirizzo per l'affidamento familiare*, Ministero del lavoro e delle politiche sociali, 2012., str. 15-16, https://www.minori.gov.it/sites/default/files/linee_guida_affidamento_familiare_2013.pdf (29. ožujka 2024.). To je u skladu s čl. 2. Zakona br. 184 iz 1983., *op. cit.*, bilj. 31.

⁸⁷ Radina, A., *op. cit.*, bilj. 68, str. 96. Vidi npr.: *Kacper Nowakowski protiv Poljske*, zahtjev br. 72931/10, presuda od 9. travnja 2019., t. 75.

zdravlje.⁸⁸ Također, razmotrili su mogućnost primjene blažih mjera s ciljem ponovne izgradnje veze između troje podnositelja. Međutim, udomitelji nisu bili sposobni prilagoditi se promjenama životnih i odgojnih potreba djeteta tinejdžerskog uzrasta, nisu razumjeli ni prihvaćali savjete stručnjaka niti su promijenili svoj stav. To je suprotno njihovoj zakonskoj obvezi da skrbe o djetetu u skladu s njegovim najboljim interesom,⁸⁹ što podrazumijeva da moraju biti otvoreni za promjene u njihovim odnosima s djetetom kada je to potrebno, u suradnji s nadležnim tijelima.⁹⁰ Obrazloženja odluka domaćih sudova bila su detaljna i ništa ne ukazuje na to da nije postignuta pravedna ravnoteža između svih uključenih interesa. Stoga, Sud zaključuje da je zabrana kontakata između prvih dvoje podnositelja i trećeg podnositelja u trajanju od otprilike dvije godine i četiri mjeseca bila u skladu s najboljim interesom djeteta, donesena unutar granica slobode procjene koju Sud priznaje nacionalnim tijelima⁹¹ i utemeljena na razlozima koji su bili i relevantni i dovoljni. U skladu s tim, nije počinjena povreda čl. 8. Konvencije.⁹²

5. ZASTUPANJE INTERESA DJETETA OD STRANE UDOMITELJA PRED SUDOM

Premda je analiza provedena u prethodnom dijelu rada pokazala da su udomitelji umnogome tretirani poput roditelja u pogledu kriterija kojima je uvjetovano postojanje osnove za pozivanje na pravo na poštovanje obiteljskog života s udomljenim djetetom te u pogledu okolnosti koje za posljedicu imaju (ne)postojanje povrede tog prava odnosno okolnosti kojima se može opravdati miješanje u taj obiteljski život, u jednom segmentu, ipak, položaj udomitelja znatno je „slabiji“ od položaja roditelja. Riječ je o pravu na podnošenje zahtjeva Sudu u ime djeteta koje, barem do sada, udomiteljima nije priznato.

⁸⁸ Ponašanje udomitelja u ovom slučaju bilo je potpuno suprotno zahtjevima Smjernica za alternativnu skrb o djeci, *op. cit.*, bilj. 14, koje u t. 86. traže od osoba koje neposredno skrbe o djetetu da osiguraju poštovanje prava djeteta da se razvija kroz igru i slobodne aktivnosti, stvaraju mogućnosti za takve aktivnosti ne samo u okruženju u kojemu dijete prima skrb nego i izvan njega te potiču kontakte s drugom djecom i drugim članovima zajednice.

⁸⁹ Zakon o socijalnoj i pravnoj zaštiti djece utvrđuje prava i obveze udomitelja u čl. 47a. st. 2. iz kojeg proizlazi, među ostalim, da udomitelji imaju pravo na stalnu ili privremenu pomoć u pružanju osobne skrbi za dijete koje mu je povjereno, na primanje psihološke, terapijske ili druge stručne pomoći najmanje jednom svakih šest mjeseci te mogućnost besplatnog usavršavanja znanja i vještina potrebnih udomiteljima. Act No. 359/1999 of 9 December 1999 On the Social and Legal Protection of Children, https://www.mpsv.cz/documents/625317/625903/Act_359-1999.pdf/87861589-c041-8606-40d1-a6dbfe35d356 (21. travnja 2024.).

⁹⁰ *Ibid.*, osim prava udomitelja, iste odredbe propisuju i njihove obveze koje uključuju usavršavanje znanja i vještina u području odgoja djece i suradnju s osobama odgovornima za praćenje razvoja djece.

⁹¹ To načelo Sud primjenjuje i na zahtjeve roditelja glede djece. Više: Radina, A., *op. cit.*, bilj. 68, str. 97.

⁹² Opširno o svim prethodno analiziranim predmetima: Jakovac-Lozić, D.; Radina, A., *op. cit.*, bilj. 60, str. 13-45.

U načelu, zahtjev Sudu može podnijeti samo osoba koja tvrdi da je žrtva povrede nekog prava zajamčenog Konvencijom⁹³ ili, pak, njezin zastupnik koji mora dokazati da je dobio konkretne i izričite upute od navodne žrtve.⁹⁴ No, u više navrata Sud je meritorno razmatrao zahtjeve koje su pojedinci podnijeli u ime žrtava unatoč tome što nisu raspolagali nikakvom punomoći, posebno vodeći računa o ranjivosti žrtava npr. zbog dobi, spola ili invaliditeta tj. faktora koji onemogućavaju žrtvu da se osobno obrati Sudu; važna okolnost jest, također, veza koja postoji između osobe koja podnosi zahtjev i žrtve.⁹⁵

Položaj djeteta specifičan je zato što dijete možda neće biti u takvoj dobi ili imati potrebnu sposobnost za davanje ovlaštenja za poduzimanje bilo kakvih radnji u svoje ime, stoga će ovisiti o drugim osobama koje bi mogle zastupati njegove interese pred Sudom. Posljedično tome, restriktivni ili strogo formalistički pristup u ovom kontekstu nije prikladan, već je potrebno uzeti u obzir veze između djeteta i njegova zastupnika, predmet i svrhu podnesenog zahtjeva, kao i potencijalni sukob interesa između djeteta i zastupnika. Ključni kriterij za procjenu o tome treba li nekoj osobi priznati pravo na zastupanje djeteta jest opasnost da Sud možda neće biti upoznat s određenim interesom djeteta zbog čega će djetetu biti uskraćena djelotvorna zaštita njegovih prava zajamčenih Konvencijom.⁹⁶

U dva predmeta obuhvaćena ovim istraživanjem udomitelji su u svom zahtjevu Sudu iznijeli prigovore i u ime udomljene djece. Podnositelji u predmetu *Moretti i Benedetti protiv Italije*⁹⁷ tvrdili su da je zbog propusta talijanskih vlasti da ispitaju njihov zahtjev za posvojenje povrijeđeno i pravo A. na obiteljski život. Talijanska je vlada tvrdila da oni nisu ovlašteni zastupati interese A. u postupku pred Sudom zato što nju, na nacionalnoj razini, već zastupa skrbnik.⁹⁸

Usprkos tome što je nedvojbeno utvrđeno postojanje obiteljskog života između podnositelja i A., Sud je zaključio da udomitelji nemaju *locus standi* za zastupanje A. u postupku pred njim. Obrazlažući takav zaključak, Sud je najprije istaknuo da podnositelji nemaju roditeljsku skrb nad A., nisu njezini skrbnici niti imaju biološku vezu s njom. Postupak koji su pokrenuli s namjerom da posvoje A. nije bio uspješan i djevojčica je posvojena u drugu obitelj. Konačno, u postupcima na

⁹³ U skladu s čl. 34. Konvencije, *op. cit.*, bilj. 16.

⁹⁴ Prema Pravilu 45. st. 3. Poslovnika Suda, <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/POSLOVNIK/Poslovnik%20ESLJPa.pdf> (2. svibnja 2024.).

⁹⁵ *Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanu protiv Rumunjske*, zahtjev br. 47848/08, presuda od 17. srpnja 2014., t. 102.-103.

⁹⁶ Tako npr. u: *A.K. i L. protiv Hrvatske*, zahtjev br. 37956/11, presuda od 8. siječnja 2013., t. 46.-47.; *N. Ts. protiv Gruzije*, zahtjev br. 71776/12, presuda od 2. veljače 2016., t. 53.-54.

⁹⁷ *Moretti i Benedetti protiv Italije*, *op. cit.*, bilj. 29; na zastupanje se naročito odnose t. 28.-35.

⁹⁸ Sukladno čl. 357. Građanskog zakonika, skrbnik zastupa maloljetnika i upravlja njegovom imovinom. Codice Civile, <https://www.brocardi.it/codice-civile/> (19. ožujka 2024.).

nacionalnoj razini A. je bila zastupana po skrbniku,⁹⁹ a podnositelji nisu predložili nikakvu punomoć na temelju koje bi dobili ovlast zastupati A. pred Sudom. Slijedom navedenog, odbačen je dio zahtjeva koji su podnijeli u ime A.

Zahtjev u predmetu *V. D. i drugi protiv Rusije*¹⁰⁰ podnijela je V. D. u svoje ime, u ime preostalih sedmero podnositelja kojima je bila ili još uvijek jest skrbnica i udomiteljica te u ime R. ističući, među ostalim, da je potpunim prekidom kontakta s bivšom udomiteljskom obitelji povrijeđeno i njegovo pravo na poštovanje obiteljskog života.

Zbog nedostatka biološke veze između njih, Sud je odbacio argument V. D. da se pitanje njezina legitimiteta za zastupanje R. može razmatrati na istim osnovama kao u slučajevima u kojima je Sud priznao pravo bioloških roditelja da zastupaju svoju djecu nad kojom više nemaju roditeljsku skrb.¹⁰¹ Također, Sud je naglasio da V. D. više nije bila skrbnica R. u vrijeme podnošenja zahtjeva što znači da nije bila ovlaštena nastupati u njegovo ime u postupcima pred nadležnim domaćim tijelima. Dječak živi s roditeljima koji imaju roditeljsku skrb nad njim, a time i pravo zastupati njegove interese. Roditelji nikada nisu ovlastili V. D. da zastupa R. pred Sudom, dok sam R., zbog svog zdravstvenog stanja, nije sposoban izraziti svoje mišljenje po tom pitanju. Budući da V. D. nema pravo nastupati pred Sudom u ime R., Sud je odbacio dio zahtjeva koji je podnijela u ime djeteta kao nespojiv *ratione personae* s Konvencijom.

S jedne strane, odbijanje Suda da prizna *locus standi* udomiteljima u ova dva predmeta razumljivo je iz razloga što su djeca imala zakonske zastupnike u vrijeme podnošenja zahtjeva, A. je posvojena, a R. je vraćen biološkim roditeljima. No, je li posve utemeljen i neoboriv stav Suda da situacija udomitelja po pitanju prava na zastupanje djece u ovim predmetima nije usporediva sa situacijom roditelja koji su podnosili zahtjeve u ime djece glede koje su lišeni roditeljske skrbi? Naime, i potonju kategoriju čine osobe koje, pravno gledano, nisu roditelji djeteta tj. nemaju više nikakvu pravnu vezu s djetetom; također, nisu ni skrbnici tog djeteta niti s njim žive. Smatramo da odgovor na to pitanje nije tako jednoznačan kako ga je prezentirao Sud, već ga je trebalo barem ozbiljnije razmotriti. Ovo tim više jer je to pitanje dio šire problematike zastupanja djeteta pred Sudom¹⁰² kojoj će se Sud morati u nekom trenutku konkretno posvetiti i uspostaviti neki mehanizam koji će biti prihvatljiv za države stranke Konvencije, ali i s aspekta zaštite prava pojedinaca, naročito djeteta.

⁹⁹ U Smjernicama za udomiteljstvo iz 2012. godine navodi se da je uloga posebnog skrbnika osigurati pravnu pomoć i zastupanje djetetu u bilo kojem civilnom sudskom postupku. Po mogućnosti, za skrbnika se imenuje odvjetnik specijaliziran za maloljetničko pravo koji će dijete zastupati u postupku koji može dovesti do proglašenja posvojitosti djeteta. *Linee di indirizzo per l'affidamento familiare*, op. cit., bilj. 86, str. 38.

¹⁰⁰ *V. D. i drugi protiv Rusije*, op. cit., bilj. 51; o pitanju zastupanja vidi t. 72.-76.

¹⁰¹ Vidi npr.: A. K. i L. protiv Hrvatske, op. cit., bilj. 96, t. 46.-50.; *Strand Lobben i drugi protiv Norveške*, zahtjev br. 37283/13, presuda od 10. rujna 2019., t. 154.-159.; V. Y. R. i A. V. R. protiv Bugarske, zahtjev br. 48321/20, presuda od 13. prosinca 2022., t. 58.-61.

¹⁰² Iscrpno o problematiki zastupanja djeteta u postupcima pred Sudom: Jakovac-Lozić, D.; Radina, A., op. cit., bilj. 60, str. 383-405.

6. KORAK PREDALEKO – INSTRUMENTALIZACIJA UDOMITELJSTVA

Ovo istraživanje završavamo analizom predmeta *Valdís Fjölfnisdóttir i drugi protiv Islanda*.¹⁰³ Za razliku od ostalih predmeta u kojima je, logično, najprije zasnovan udomiteljski odnos pa se, potom, između udomitelja i udomljenog djeteta počela razvijati veza koja je tijekom određenog duljeg razdoblja prerasla u obiteljski život, tijekom događanja u ovom predmetu ide u obrnutom smjeru – podnositelji su najprije uspostavili „obiteljski“ život na nezakonitoj osnovi, a zatim je taj protupravno uspostavljeni odnos legitimiran putem zasnivanja udomiteljskog odnosa. Islandske vlasti time su odškrinule, a Sud do kraja otvorio vrata instrumentalizaciji udomiteljstva¹⁰⁴ u svrhu legitimiranja postupaka protivnih javnom poretku.

Ovaj predmet odnosi se na odbijanje islandskih vlasti da dječaka X, rođenog u Sjedinjenim Američkim Državama na temelju ugovora o surogat-majčinstvu, upišu u državne matice kao islandskog državljanina, a gđu Fjölfnisdóttir (dalje u tekstu: prva podnositeljica) i gđu Agnarsdóttir (dalje u tekstu: druga podnositeljica), koje nisu biološki povezane s X, kao njegove roditelje. Odbijanje je utemeljeno na dvije ključne okolnosti koje su ujedno elementi islandskog javnog poretka – prvo, u Islandu se majkom smatra žena koja je rodila dijete, neovisno o tome je li dijete začeto njezinim gametama,¹⁰⁵ i drugo, u Islandu je zabranjeno surogat-majčinstvo.¹⁰⁶ Budući da se X time našao u položaju maloljetnika bez pratnje, imenovana mu je skrbnica.¹⁰⁷ Praktično, X je povjeren na skrb prvoj i drugoj podnositeljici kao udomiteljicama.

Posljedično zakonskim izmjenama, X je kasnije dobio islandsko državljanstvo, međutim, konačnom odlukom Vrhovnog suda iz ožujka 2017. odbijen je zahtjev prve i druge podnositeljice da ih se upiše kao roditelje X.

I nakon njihova razvoda 2015. godine X je ostao u udomiteljstvu s prvom i drugom podnositeljicom na način da je sa svakom od njih provodio naizmjenice po godinu dana uz redovite kontakte s onom drugom. Od 2019. prva podnositeljica

¹⁰³ *Valdís Fjölfnisdóttir i drugi protiv Islanda*, zahtjev br. 71552/17, presuda od 18. svibnja 2021.

¹⁰⁴ Sud je to prethodno već napravio s institutom posvojenja. Opširije: Jakovac-Lozić, D.; Radina, A., *op. cit.*, bilj. 60, str. 407-468.

¹⁰⁵ To pravilo sadržano je u čl. 6. st. 1. Zakona o djeci, br. 76/2003 (s kasnijim izmjenama). Children Act, No. 76, 27 March 2003 (as amended), https://www.stjornarradid.is/media/innanrikisraduneyti-media/media/frettir-2013/Barnalog_thyding_020513.pdf (7. veljače 2024.).

¹⁰⁶ Zabrana je propisana u čl. 5. Zakona br. 55/1996 o umjetnoj oplodnji i korištenju ljudskih gameta i embrija za istraživanje matičnih stanica. Više u: Friðriksdóttir, H., *Iceland*, u: J. M. Scherpe, C. Fenton-Glynn, T. Kaan (eds.), *Eastern and Western Perspectives on Surrogacy*, Intersentia, Cambridge, Antwerp, Chicago, str. 260.

¹⁰⁷ Zakon o zaštiti djece, br. 80/2002 (s kasnijim izmjenama), u čl. 32. propisuje da nadležno tijelo stavlja dijete pod svoje skrbništvo ako su roditelji lišeni roditeljske skrbi ili su se iste odrekli ili je dijete iz drugih razloga bez zakonskog zastupnika te će osigurati da se djetetu imenuje skrbnik. Child Protection Act, No. 80/2002 (as amended), https://www.government.is/media/velferdarraduneyti-media/media/acrobat-enskar_sidur/Child-Protection-Act-as-amended-2016.pdf (7. veljače 2024.).

i njezina partnerica postale su trajne udomiteljice¹⁰⁸ trećeg podnositelja, s tim da on podjednako vremena provodi s drugom podnositeljicom i njezinom suprugom. Zakonska zastupnica X i dalje je njegova skrbnica.

Kao relevantne okolnosti na temelju kojih je zaključio da su veze između troje podnositelja predstavljale obiteljski život u vrijeme donošenja presude islandskog Vrhovnog suda, Sud je naveo sljedeće: X je od rođenja stalno bio pod skrbi prve dvije podnositeljice koje su izvršavale ulogu roditelja; povezanost između podnositelja razvijala se tijekom četiri godine, do trenutka donošenja konačne sudske odluke, a jačanju njihove veze pridonosile su i odluke nadležnih tijela kojima je zakonito uspostavljen udomiteljski odnos.¹⁰⁹

Nadalje, Sud primjećuje da su islandske vlasti, neovisno o odbijanju priznanja roditeljske veze, poduzele korake u svrhu zaštite obiteljskog života podnositelja pa je tako X smješten pod udomiteljsku skrb prve i druge podnositeljice, a njih dvije imale su mogućnost zajednički posvojiti X dok su bile u braku. Također, X je dobio islandsko državljanstvo. Iako je nepriznavanje roditeljskog statusa utjecalo na obiteljski život podnositelja, taj obiteljski život očuvan je putem udomiteljstva. S obzirom na sve okolnosti, Sud je zaključio da je država postupala u granicama svoje diskrecijske slobode i nije povrijedila pravo podnositelja na poštovanje njihova obiteljskog života.

Smatramo potrebnim istaknuti neke okolnosti kojima Sud nije dao na važnosti. Riječ je o tome da su, u skladu s islandskim propisima, prva i druga podnositeljica imale mogućnost zajednički posvojiti dijete i na taj način postati roditelji djeteta kojemu nisu biološki srodne.¹¹⁰ Također, imale su pristup postupcima medicinski pomognute oplodnje;¹¹¹ mjerodavni propisi predviđaju da se žena koja rodi dijete smatra majkom, dok se žena koja je pristala da njezina supruga bude podvrgnuta postupku medicinski pomognute oplodnje smatra roditeljem djeteta.¹¹² Drugim riječima, podnositeljice su imale na raspolaganju dva zakonita i pravno sigurna puta koji bi im objema osigurao status roditelja djeteta. Stoga, činjenica da su odabrale treći put, svjesno i namjerno protuzakonito postupanje kojim su dovele X u pravno neizvjesnu situaciju, pobija njihovu tvrdnju da su postupale u najboljem interesu djeteta. Ovo tim više ako uzmemo u obzir ranije analizirane predmete u kojima je dolazilo do razdvajanja udomitelja od zakonito udomljene djece i prekidanja njihova zakonito izgrađenog obiteljskog života, dok se u ovom slučaju olako prelazi

¹⁰⁸ Prema čl. 65. Zakona o zaštiti djece, *ibid.*, trajno udomiteljstvo podrazumijeva trajanje udomiteljstva sve dok dužnosti skrbnika ne prestanu po samom zakonu. Kod trajnog udomiteljstva udomitelji, u pravilu, preuzimaju ulogu skrbnika.

¹⁰⁹ S obzirom na to da se ustavna zaštita u Islandu odnosi samo na obiteljske veze uspostavljene na zakonit način, Vrhovni je sud u svojoj odluci iz ožujka 2017. utvrdio da veza između troje podnositelja nije uživala tu zaštitu sve do trenutka kada je nadležno tijelo odobrilo smještaj X s prvom i drugom podnositeljicom kao udomiteljicama.

¹¹⁰ Zakon o posvojenju, br. 130/1999, u čl. 2. propisuje da zajednički mogu posvojiti bračni drugovi ili osobe koje žive u izvanbračnoj zajednici pet godina. Adoption Act, N°130/1999, <https://www.humanrights.is/en/moya/page/adoption-act-n-130-1999> (7. veljače 2024.).

¹¹¹ Vidi: Friðriksdóttir, H., *op. cit.*, bilj. 106, str. 261.

¹¹² Prema čl. 6. st. 2. u vezi s čl. 6. st. 1. Zakona o djeci, *op. cit.*, bilj. 105.

preko postupanja protivnog javnom poretku i, štoviše, daje mu se legitimitet putem zloupotrebe instituta udomiteljstva.

7. ZAKLJUČAK

Poimanje koncepta obitelji i obiteljskog života, a posljedično sadržaj i doseg njihove pravne zaštite pod stalnim su utjecajem društvenih promjena, kao i međunarodnih i regionalnih pravnih instrumenata. Ipak, shvaćanje obitelji kao okruženja u kojem pojedinci skrbe jedni o drugima¹¹³ i u kojem osjećaju ljubav i sigurnost konstanta je u tom neprekidnom procesu mijena. To potvrđuje i ovo istraživanje koje pokazuje da je opravdano uključivanje udomitelja i udomiteljskih obitelji u koncepte „obitelji“ i „obiteljskog života“, kao i visoka razina pravne zaštite koja se pruža obiteljskom životu koji se razvio u kontekstu udomiteljstva.

Priznanje prava na zaštitu obiteljskim vezama koje su izgradili udomitelji i udomljeno dijete rezultat je funkcionalnog pristupa Suda konceptu roditeljstva koji je općenito omogućio uključivanje socijalne privrženosti između djeteta i osoba koje predstavljaju roditeljske figure tom djetetu u doseg zaštite obiteljskog života na temelju čl. 8. Konvencije, neovisno o pravnim ili genetskim poveznicama između njih.¹¹⁴

Sve što je utvrđeno provedenom analizom možemo smatrati smjernicama *de lege ferenda* o kojima bi države stranke Konvencije morale voditi računa u pogledu pristupa uređenju odnosa između udomitelja i udomljene djece. Te smjernice, ponajprije, podrazumijevaju da kada je riječ o pitanju postoji li obiteljski život, isto kao i Sud, treba poći od temeljnog načela – pitanje postojanja obiteljskog života prije svega je činjenično pitanje i ovisi o postojanju stvarnih bliskih osobnih veza. Udomitelji su u vidno drugačijoj poziciji jer, u nedostatku biološke veze, nema automatizma u nastanku obiteljskog života kao u biološkoj obitelji. Potrebna je uspostava udomiteljskog odnosa, a potom i smještaj djeteta s udomiteljima jer je jedan od nužnih uvjeta razvijanja obiteljskog života u kontekstu udomiteljstva zajednički život udomitelja i udomljenog djeteta.

Nadalje, taj zajednički život mora trajati dulje vrijeme. Sud nije formalno odredio minimalno potrebno trajanje zajedničkog života udomitelja i djeteta, što sugerira da ni države ne bi trebale postavljati fiksna vremenska ograničenja nastanku obiteljskog života u kontekstu udomiteljstva, već procjenjivati svaki slučaj zasebno. Potom, neophodno je da su tijekom tog duljeg razdoblja zajedničkog života udomitelji u svakom pogledu izvršavali ulogu roditelja prema udomljenom djetetu i da se između njih razvila snažna emocionalna spona što, također, od nadležnih nacionalnih tijela

¹¹³ Heaton, J.; Kemelmajer, A., *General Report: Family Forms and Family's Functions – A Comparative Perspective*, u: J. Heaton, A. Kemelmajer (eds.), *Plurality and Diversity in Law: Family Forms and Family Functions*, Intersentia, Cambridge, Antwerp, Chicago 2023., str. 36-39.

¹¹⁴ Fenton-Glynn, C., *Children and the European Court of Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2021., str. 224, 226.

zahtijeva individualan pristup i temeljitu procjenu cjelokupne obiteljske situacije udomiteljske obitelji.

Najbolji interes djeteta, kao što smo vidjeli, u nekim će slučajevima značiti davanje prednosti obiteljskim vezama koje su uspostavljene s udomiteljima. Na temelju čl. 8. Konvencije roditelji imaju pravo tražiti sjedinjenje obitelji, ali ne mogu tražiti poduzimanje mjera koje bi bile na štetu djeteta. Za države to znači da nemaju apsolutnu obvezu obnoviti biološku obitelj, neovisno o tome što se i u slučaju dugog trajanja udomiteljstva smatra da nije došlo do prekida obiteljskih veza djeteta i bioloških roditelja. Istovremeno, za države to znači da nije moguće tek tako razdvojiti udomljeno dijete od udomitelja jer jednom kada je utvrđeno postojanje obiteljskog života u kontekstu udomiteljstva, država ima obvezu pružiti tom obiteljskom životu zaštitu i omogućiti očuvanje obiteljskih veza. Iako biološka obitelj načelno ima prednost, u ovom kontekstu ta prednost nije apsolutna.

Očuvanje obiteljskih veza obveza je države i nakon prestanka udomiteljstva. Provedena analiza pokazuje da se od države očekuje da o zahtjevima za održavanje osobnih kontakata bivše udomiteljske obitelji s djetetom odluči brzo i na temelju ispitivanja konkretnih okolnosti slučaja. Države moraju voditi računa o tome da protek vremena nepovoljno djeluje na obiteljske veze u slučaju izostanka kontakta te bi pravo na kontakte s djetetom trebale urediti na način koji uključuje sve osobe koje su razvile dovoljno blisku osobnu vezu s djetetom odnosno na način koji omogućava nadležnim tijelima u pojedinom slučaju ispitati je li u najboljem interesu održavanje kontakta i očuvanje obiteljskih veza s bivšom udomiteljskom obitelji.

Premda su udomitelji u mnogočemu tretirani poput roditelja, kako u pogledu okolnosti kojima je uvjetovano postojanje prava na poštovanje obiteljskog života s udomljenim djetetom, tako i u pogledu okolnosti kojima se može opravdati miješanje u taj obiteljski život, ili, pak, predstavljaju povredu obiteljskog života, zastupanje djeteta u postupcima pred Sudom pitanje je u kojem posebno dolazi do izražaja superiornost biološke obitelji.¹¹⁵ Ovdje je položaj udomitelja bitno slabiji i, zapravo, „nepostojeći“ jer do sada Sud nije priznao udomiteljima pravo na podnošenje zahtjeva u ime djeteta kojem su ranije bili udomitelji, neovisno o tome što je utvrđeno da je između njih postojao obiteljski život. Ne može se smatrati nerazumnim to što Sud nije priznao bivšim udomiteljima *locus standi* u trenutku kada dijete više nije živjelo s njima već s biološkim roditeljima ili posvojiteljima koji su njegovi zakonski zastupnici. Međutim, Sud je bez obrazloženja odbacio argument o usporedivosti situacije udomitelja sa situacijom bioloških roditelja lišenih roditeljske skrbi kojima je dopustio podnošenje zahtjeva u ime djece nad kojom više nemaju roditeljsku skrb. Razlika između njihovih situacija krije se u biološkoj vezi s djetetom. Ta razlika jest značajna, ali smatramo da je riječ o pitanju koje bi Sud trebao barem ozbiljnije razmotriti.

Konačno, vidjeli smo da udomiteljstvo, nažalost, ima i potencijal za zlouporabu što, nadamo se, za države članice Konvencije predstavlja poziv na povećan oprez.

¹¹⁵ Breen, C.; Krutzinna, J.; Luhamaa, K.; Skivenes, M., *op. cit.*, bilj. 69., str. 741.

Po našem mišljenju, Sud je otišao korak predaleko kada je potvrdio odluke kojima su nacionalna tijela putem zasnivanja udomiteljstva legitimirala protupravno postupanje. Takva instrumentalizacija narušava smisao udomiteljstva i smatramo je uvredljivom spram udomitelja koji su se obraćali Sudu tražeći zaštitu obiteljskog života s udomljenim djetetom koji su iskreno gradili.

Razina zaštite koja se pruža obiteljskom životu udomitelja i udomljenog djeteta nije identična onoj koja se pruža biološkoj obitelji, ali Sud je postavio visoke standarde u tom pogledu, što znači i velika očekivanja koja se stavljaju pred države članke Konvencije koje bi te standarde morale ugraditi u pravne mehanizme i praksu na nacionalnoj razini.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Andrzejewski, M., *Poland: Parental Authority*, u: P. Sobczyk (ed.), *Content of the Right to Parental Responsibility. Experiences – Analyses – Postulates*, Central European Academic Publishing, Miskolc–Budapest 2022., str. 147-185.
2. Bennet Woodhouse, B., *The Child's Right to Family*, u: J. Todres, S. M. King (eds.), *The Oxford Handbook of Children's Rights Law*, Oxford University Press, New York 2020., str. 237-256.
3. Breen, C.; Krutzinna, J.; Luhamaa, K.; Skivenes, M., *Family Life for Children in State Care: An Analysis of the European Court of Human Rights' Reasoning on Adoption Without Consent*, *The International Journal of Children's Rights*, 28, 2020., str. 715-747.
4. Cantwell, N.; Holzscheiter, A., *Article 20: Children Deprived of Their Family Environment*, u: A. Alen, J. Vande Lanotte, E. Verhellen, F. Ang, E. Berghmans, M. Verheyde (eds.), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston 2008.
5. del Valle, J. F., *Children in State Care*, u: A. Ben-Arieh et al. (ed.), *Handbook of Child Well-Being*, Springer, 2014., str. 2945-2963.
6. Fenton-Glynn, C., *Children and the European Court of Human Rights*, Oxford University Press, Oxford 2021.
7. Friðriksdóttir, H., *Iceland*, u: J. M. Scherpe, C. Fenton-Glynn, T. Kaan (eds.), *Eastern and Western Perspectives on Surrogacy*, Intersentia, Cambridge, Antwerp, Chicago 2019., str. 259-278.
8. Heaton, J.; Kemelmajer, A., *General Report: Family Forms and Family's Functions – A Comparative Perspective*, u: J. Heaton, A. Kemelmajer (eds.), *Plurality and Diversity in Law: Family Forms and Family Functions*, Intersentia, Cambridge, Antwerp, Chicago, 2023., str. 1-43.
9. Hodgkin, R.; Newell, P., *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, United Nations Children's Fund, Geneva, New York 2007.
10. Jakovac-Lozić, D.; Radina, A., *Udomiteljstvo i posvojenje u recentnoj europskoj judikaturi*, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2024.

11. Jakovac-Lozić, D., *Posvojenje*, u: Hrabar, D., Hlača, N., Jakovac-Lozić, D., Korać Graovac, A., Majstorović, I., Čulo Margaletić, A., Šimović, I., *Obiteljsko pravo*, Narodne novine, Zagreb 2023., str. 273-338.
12. Khazova, O. A., *Some Reflections on a European Court Case Nazarenko v. Russia*, u: J. Scherpe, S. Gilmore (eds.), *Family Matters: Essays in Honour of John Eekelaar*, Intersentia, Cambridge, Antwerp, Chicago 2022., str. 611-622.
13. Kliewer-Neumann *et al.*, *Attachment disorder symptoms in foster children: development and associations with attachment security*, *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 17, 98, 2023, <https://doi.org/10.1186/s13034-023-00636-5>
14. Kosior, W. J.; Łukasiewicz, J. M., *Family Law in Poland*, Legal Publishing House, Rzeszów 2018., <https://open.icm.edu.pl/server/api/core/bitstreams/04cf4e81-a243-4fbc-aa09-fdbbbecd1ef4/content>
15. Radina, A., *Foster care as the form of alternative care for children*, 16th International Scientific Conference on Economic and Social Development – „The Legal Challenges of Modern World“, Book of Proceedings, Z. Primorac, C. Bussoli, N. Recker (eds.), Varazdin Development and Entrepreneurship Agency; Faculty of Law, University of Split; University North, 2016., str. 380-391.
16. Radina, A., *Izdvajanje djeteta iz obitelji u praksi Europskog suda za ljudska prava*, Godišnjak Akademije pravnih znanosti Hrvatske. Vol. VIII, Posebni broj, 2017., str. 93-116.
17. Salas, M. D., García-Martín, M. Á.; Fuentes, M. J.; Bernedo, I. M., *Children's Emotional and Behavioral Problems in the Foster Family Context*, *Journal of Child and Family Studies*, 24, 2015., str. 1373-1383.
18. Sandberg, K., *Alternative Care and Children's Rights*, u: U. Kilkelly, T. Liefgaard (eds.), *International Human Rights of Children*, Springer, 2019., str. 187-213.
19. Szczypiński, O., *Family Rights and Family Policy*, u: J. Banasiuk, T. Zych (eds.), *State of Democracy, Human Rights and the Rule of Law in Poland. Recent Developments*, Ordo Iuris Institute for Legal Culture, 2016., str. 88-102.
20. *Smjernice za alternativnu skrb o djeci*, L. Vidović, Đ. Ivković (ur.), Ured UNICEF-a za Hrvatsku, Zagreb 2010.
21. Sokołowski, T., *Family Forms and Parenthood in Poland*, u: A. Büchler, H. Keller (eds.), *Family Forms and Parenthood: Theory and Practice of Article 8 ECHR in Europe*, Intersentia, Cambridge, Antwerp, Portland 2016., str. 341-377.
22. Taylor, P. M., *A Commentary on the International Covenant on Civil and Political Rights: The UN Human Rights Committee's Monitoring of ICCPR Rights*, Cambridge University Press, Cambridge 2020.
23. UN Office of the High Commissioner for Human Rights, *Legislative History of the Convention on the Rights of the Child*, Vol. I, New York, Geneva 2007.
24. UN Office of the High Commissioner for Human Rights, *Legislative History of the Convention on the Rights of the Child*, Vol. II, New York, Geneva 2007.
25. Van Bueren, G., *Child rights in Europe: Convergence and divergence in judicial protection*, Council of Europe, Strasbourg 2007.

Pravni propisi

1. Act No. 359/1999 of 9 December 1999 On the Social and Legal Protection of Children, https://www.mpsv.cz/documents/625317/625903/Act_359-1999.pdf/87861589-c041-8606-40d1-a6dbfe35d356
2. Adoption Act, N°130/1999, <https://www.humanrights.is/en/moya/page/adoption-act-n-130-1999>
3. Civil Code of the Czech Republic, Law 89/2012, <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/2012/en/122919>
4. Children Act, No. 76, 27 March 2003, https://www.stjornarradid.is/media/innanrikisraduneyti-media/media/frettir-2013/Barnalog_thyding_020513.pdf
5. Child Protection Act, No. 80/2002, https://www.government.is/media/velferdarraduneyti-media/media/acrobat-enskar_sidur/Child-Protection-Act-as-amended-2016.pdf
6. Codice Civile, <https://www.brocardi.it/codice-civile/>
7. Jugendwohlfahrtsgesetz 1989, BGBl. Nr. 161/1989, <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10008691&FassungVom=2013-04-30>
8. Kindschaftsrechts-Änderungsgesetz 2001 – KindRÄG 2001, BGBl. I Nr. 135/2000, https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/2000_135_1/2000_135_1.pdf
9. Konvencija o pravima djeteta, Službeni list SFRJ 15/90, Narodne novine – Međunarodni ugovori br. 12/93, 20/97, 4/98, 13/98.
10. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine – Međunarodni ugovori br. 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17.
11. Legge 4 maggio 1983, n. 184, <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:1983-05-04>
12. Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, Službeni list SFRJ, br. 7/71; Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 12/93, 7/95.
13. Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Službeni list SFRJ, br. 7/71.
14. Opća deklaracija o ljudskim pravima, Narodne novine – Međunarodni ugovori br. 12/09.
15. Poslovník Europskog suda za ljudska prava, <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/POSLOVNIK/Poslovník%20ESLJPa.pdf>
16. The Family Code of the Russian Federation, <https://www.refworld.org/legal/legislation/natlegbod/1995/en/102785>

Sudska praksa

1. *A. K. i L. protiv Hrvatske*, zahtjev br. 37956/11, presuda od 8. siječnja 2013.
2. *Antkowiak protiv Poljske*, zahtjev br. 27025/17, odluka od 14. lipnja 2018.
3. *Centar za pravna istraživanja u ime Valentina Câmpeanua protiv Rumunjske*, zahtjev br. 47848/08, presuda od 17. srpnja 2014.

4. *Jansen protiv Norveške*, zahtjev br. 2822/16, presuda od 6. rujna 2018.
5. *Jessica Marchi protiv Italije*, zahtjev br. 54978/17, presuda od 27. svibnja 2021.
6. *Jírová i drugi protiv Češke*, zahtjev br. 66015/17, presuda od 13. travnja 2023.
7. *Jolie i drugi protiv Belgije*, zahtjev br. 11418/85, odluka od 14. svibnja 1986.
8. *Kacper Nowakowski protiv Poljske*, zahtjev br. 72931/10, presuda od 9. travnja 2019.
9. *Keegan protiv Irske*, zahtjev br. 16969/90, presuda od 26. svibnja 1994.
10. *Kopf i Liberda protiv Austrije*, zahtjev br. 1598/06, presuda od 17. siječnja 2012.
11. *M. protiv Nizozemske*, zahtjev br. 16944/90, odluka od 8. veljače 1993.
12. *Marckx protiv Belgije*, zahtjev br. 6833/74, presuda od 13. lipnja 1979.
13. *Moretti i Benedetti protiv Italije*, zahtjev br. 16318/07, presuda od 27. travnja 2010.
14. *N.Ts. protiv Gruzije*, zahtjev br. 71776/12, presuda od 2. veljače 2016.
15. *Olsson protiv Švedske (br. 1)*, zahtjev br. 10465/83, presuda od 24. ožujka 1988.
16. *Pavel Shishkov protiv Rusije*, zahtjev br. 78754/13, presuda od 2. ožujka 2021.
17. *Pini i drugi protiv Italije i Rumunjske*, zahtjevi br. 78028/01 i 78030/01, presuda od 22. lipnja 2004.
18. *Roengkasettakorn Eriksson protiv Švedske*, zahtjev br. 21574/16, presuda od 19. svibnja 2022.
19. *Ruszkowska protiv Poljske*, zahtjev br. 6717/08, presuda od 1. srpnja 2014.
20. *R. V. i drugi protiv Italije*, zahtjev br. 37748/13, presuda od 18. srpnja 2019.
21. *S. J. P. i E. S. protiv Švedske*, zahtjev br. 8610/11, presuda od 28. kolovoza 2018.
22. *S. S. protiv Slovenije*, zahtjev br. 40938/16, presuda od 30. listopada 2018.
23. *Strand Lobben i drugi protiv Norveške*, zahtjev br. 37283/13, presuda od 10. rujna 2019.
24. *Tyrer protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 5856/72, presuda od 25. travnja 1978.
25. *Valdís Fjölnisdóttir i drugi protiv Islanda*, zahtjev br. 71552/17, presuda od 18. svibnja 2021.
26. *V. D. i drugi protiv Rusije*, zahtjev br. 72931/10, presuda od 9. travnja 2019.
27. *V. Y. R. i A. V. R. protiv Bugarske*, zahtjev br. 48321/20, presuda od 13. prosinca 2022.
28. *X. protiv Savezne Republike Njemačke*, zahtjev br. 3110/67, odluka od 19. srpnja 1968.
29. *X protiv Slovenije*, zahtjev br. 40245/10, presuda od 28. lipnja 2012.
30. *X. protiv Švicarske*, zahtjev br. 8257/78, odluka od 10. srpnja 1978.
31. *Y. C. protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, zahtjev br. 4547/10, presuda od 13. ožujka 2012.
32. *Z. protiv Slovenije*, zahtjev br. 43155/05, presuda od 30. studenog 2010.

Mrežni izvori

1. *Bambini e ragazzi in accoglienza in Italia*, Istituto degli Innocenti, Firenze 2019., <https://www.minori.gov.it/it/minori/bambini-e-ragazzi-fuori-famiglia-quaderno-66>

2. Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 7 (2005): Implementing Child Rights in Early Childhood*, CRC/C/GC/7/Rev.1, 20 September 2006, t. 15., <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2006/en/40994>
3. *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights*, Council of Europe, European Court of Human Rights, 2024, https://ks.echr.coe.int/documents/d/echr-ks/guide_art_8_eng
4. *Linee di indirizzo per l'affidamento familiare*, Ministero del lavoro e delle politiche sociali, 2012, https://www.minori.gov.it/sites/default/files/linee_guida_affidamento_familiare_2013.pdf
5. Odbor za prava djeteta, *Opći komentar br. 14 (2013.) o pravu djeteta da njegovi ili njeni najbolji interesi moraju imati prednost (čl. 3., st. 1.)*, CRC/C/GC/14, 29. svibanj 2013., <https://dijete.hr/hr/dokumenti/međunarodni-dokumenti/opci-komentari-odbora-za-prava-djeteta-un-a/>

LEGAL PROTECTION OF FAMILY LIFE IN THE CONTEXT OF FOSTER CARE

Although there is no universally accepted definition of “family” or “family life”, it can be considered generally accepted that these terms are not limited exclusively to persons connected by biological kinship. Both of these concepts, at the international and European level, also include foster parents, i.e., foster families. This research is primarily focused on examining the approach of the European Court of Human Rights to the possibility of creating and protecting family life in the context of foster care. Even though this Court provides protection for various forms of close personal ties, including those that develop between a foster parent and a foster child, the very purpose and nature of foster care, as well as the reasons and method of establishing a foster relationship, lead to the conclusion that there must be certain differences in comparison to the family life of biological parents and their children starting from the modality of their origin. Namely, the family life of the biological family can be considered as given, while in the foster family, family ties need to be “built”. The aim of this paper is to identify the conditions of the creation of family life between a foster parent and a foster child, as well as the content and scope of the legal protection of the foster parent’s right to family life in the jurisprudence of the Court. Also, the author considers the question of the child’s representation by the foster parent in proceedings before the Court as well as the issue of the instrumentalization of foster care for the purpose of legitimising illegal acts. The conclusions to which this research refers should be *de lege ferenda* guidelines for governments regarding the approach to regulating the relationship between foster parents and foster children.

Key words: *family life, conditions of the creation of family life, the right to protection of family life, foster parents, foster care*